

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

Bakalářská diplomová práce

Konflikt zájmů jednotlivce a společnosti

v díle Natsume Sosekiho

Conflict of interests between an individual and society
in the works of Natsume Soseki

Vypracovala: Sabina Zukalová

Vedoucí práce: Mgr. Sylva Martinásková

Olomouc, 2011

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
ZUKALOVÁ Sabina	Olbramovická 709, Praha	F08664

TÉMA ČESKY:

Konflikt zájmů jednotlivce a společnosti v díle Nacume Sosekiho

NÁZEV ANGLICKY:

Conflict of interest between individual and society in works of Natsume Soseki

VEDOUcí PRÁCE:

Mgr. Sylva Martinásková - ASJ

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Práce se bude zabývat konfliktem mezi individuálními zájmy jednotlivce a povinností vůči společnosti ve vybraných dílech Nacume Sosekiho. Tento konflikt a z něho vyplývající důsledky budou prozkoumány nejen samostatně v rámci jednotlivých děl, ale zároveň i jejich proměna napříč tvorbou způsobená Sosekiho osobními zkušenostmi a rovněž změnami ve společnosti z důvodů upouštění od tradičních hodnot a přebíráním hodnot západních.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

Auestad, Reiko Abe. Rereading Soseki: Three Early Twentieth-Century Japanese Novels. Wiesbaden: Harrassowitz, 1998.
Doi, Takeo. The psychological world of Natsume Soseki. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1976.
Keene, Donald. Dawn to the west: Japanese literature of the modern era: fiction. New York: Columbia University Press, 1998.
Yiu, Angela. Chaos and order in the works of Natsume Soseki. Honolulu, HI: Univ. of Hawai'i Press, 1998.
Yu, Beongcheon. Natsume Soseki. New York: Twayne Publishers, 1969.

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne

Děkuji vedoucí práce Mgr. Sylvě Martináskové za ochotu, cenné rady a čas, který věnovala mé práci.

Obsah

Ediční poznámka.....	7
Úvod.....	8
1. Nástin historického pozadí.....	9
2. Počátky Sosekiho tvorby.....	11
2.1 Pobyť v Londýně.....	12
2.2 Črty z let 1901 – 1903.....	13
2.2.1 „Dopis z Londýna“.....	13
2.2.2 „Bicyklový deník“.....	14
2.3 Shrnutí přelomu 19. a 20. století v Sosekiho životě a tvorbě.....	15
3. První úspěchy.....	17
3.1 Sosekiho akademická kariéra.....	18
3.2 První romány.....	20
3.2.1 <i>Jsem kočka</i>	20
3.2.2 <i>Boččan</i>	21
3.2.3 <i>Polštář z trávy</i>	24
3.3 Shrnutí Sosekiho života a tvorby v letech 1903 – 1906.....	26
4. Vývoj v letech 1907 – 1910.....	27
4.1 Spolupráce s <i>Asahi Šimbun</i>	27
4.2 Romány na pokračování.....	29
4.2.1 <i>Deset snů</i>	29
4.2.2 <i>Sanširó</i>	30
4.2.3 <i>Brána</i>	33
4.3 Shrnutí let 1907 – 1910.....	36
5. Pozdní období (1910 – 1916).....	37
5.1 Poslední roky života.....	37
5.2 Pozdní tvorba.....	39
5.2.1 <i>Po jarní rovnodennost a dál</i>	39
5.2.2 <i>Kokoro</i>	42
5.2.3 <i>Světlo a temnota</i>	46
5.3 Shrnutí posledních let.....	51
Závěr.....	52

Summary.....	54
Anotace.....	55
Seznam použité literatury.....	56

Ediční poznámka

Všechny japonské výrazy a jména jsou přepisovány v české transkripci, pouze v bibliografii a poznámkách je u anglických zdrojů ponechána původní anglická transkripce.

U japonských jmen je zachováno japonské pořadí, tedy příjmení následované jménem. Příjmení u žen nejsou přechylována.

Japonské výrazy jsou pro lepší odlišení v textu psané kurzívou. U těch výrazů, které považuji za důležité, uvádím i japonský způsob zápisu. U názvů děl je uveden kromě českého názvu i jeho zápis v japonštině a česká transkripce (např. *Jsem kočka* – 吾輩は猫である, *Wagahai wa neko de aru*).

Pokud není uvedeno jinak, názvy děl a citace jsou do češtiny přeloženy autorkou této práce.

Úvod

Jako jeden z prvních moderních japonských spisovatelů se Nacume Sóseki stejně jako všichni obyvatelé tehdejšího Japonska musel zabývat problémy, které souvisely s překotným přebíráním západních hodnot. Jedním z největších rozdílů bylo chápání role jedince ve společnosti. Západ prosazoval individualistický přístup, při kterém se vyzdvihuje jednotlivec a jeho osobní blaho; Východ, a tedy i Japonsko, naopak upřednostňovalo kolektivnost a jedinci nezbývalo než se přizpůsobit pro dobro celé společnosti. Střet těchto dvou vlivů měl za následek zmatenost a nerozhodnost, jak se zachovat, aby to bylo správně.

Tento konflikt mezi tím, co by si jedinec přál udělat (*nindžó* – 人情), a tím, co po něm vyžaduje společnost (*giri* – 義理), se týkal každého. Proto není divu, že se stal i ústředním tématem Sósekiho děl.

Cílem této práce je prozkoumat, jak se tento konflikt projevoval v Sósekiho životě i tvorbě a zdali se nějak vyvíjel. Je sice všeobecně známo, že Sóseki podporoval individualismus, ale při tak velkých změnách ve společnosti je téměř vyloučené, že by jeho postoj k této problematice zůstal stejný po celý jeho život. Budu se tedy snažit zjistit, jak se měnil Sóseki pohled na tento konflikt, popř. co tyto změny způsobovalo. K lepšímu pochopení Sósekiho názorů se proto kromě jeho života zaměřím hlavně na jeho tvorbu, která se spisovatelovým životem úzce souvisí.

Práce je rozdělena do pěti hlavních kapitol. V první chci stručně nastínit historickou dobu a změny spojené s restaurací Meidži (1868), které vedly k posunu společnosti směrem k prosazování individualismu. V ostatních čtyřech kapitolách se pak chci věnovat jednotlivým obdobím Sósekiho života a díly s tím spojenými. Druhá kapitola se tak zaměří na úplné počátky spisovatelovy tvorby spojené s jeho pobytem v Londýně. Ve třetí kapitole se budu zabývat Sósekiho životem coby akademika a zároveň rozeberu jeho první úspěšné romány. Čtvrtá kapitola se bude věnovat Sósekiho spolupráci s *Asahi Šimbun* a jeho první trilogií, závěrečná pátá pak jeho posledním rokům života a druhé trilogii.

Při psaní jsem využívala hlavně zahraniční, anglicky psané zdroje, což se týká jak primární, tak sekundární literatury z důvodů takřka neexistujících informací v češtině.

1. Nástin historického pozadí

Japonsko zůstávalo na rozdíl od ostatních zemí Dálného východu díky své ostrovní poloze poměrně izolované od západních vlivů až do druhé poloviny 16. století. Později k tomu přispělo i cílené uzavření Japonska¹ šógunem Iemicuem v první polovině 17. století, které trvalo až do poloviny 19. století.

Během této doby se sice vyskytlo několik pokusů o navázání kontaktů s Japonskem, všechny ale byly japonskou stranou rázně odmítnuty. Teprve v roce 1853 se americkému komodorovi Matthewovi Perrymu podařilo doručit šógunovi dopis od prezidenta Spojených států, kde požadoval otevření přístavů americkým lodím za účelem obchodování. Knížata i vysocí úředníci, na něž se šógun obrátil s prosbou o pomoc při rozhodování o dalším postupu, se rozdělila na dvě skupiny - jedna podporovala politiku otevřených dveří, druhá pak upřednostňovala tradiční uzavřenost.

Nakonec zvítězil názor Američanům ustoupit a japonské přístavy se otevřely nejen pro ně, ale i pro cizince z ostatních zemí. Do Japonska se tak postupně začínají dostávat západní vlivy, se kterými se tamější společnost musela nějakým způsobem vyrovnat. V této době také definitivně upadá vláda tokugawského šógunátu² a moc se přesouvá do rukou mladého císaře Meidžiho, který dal zároveň jméno celému období své vlády.³ Toto období je charakteristické mnoha významnými reformami, které vedly k modernizaci do té doby poněkud zaostalého Japonska. Mezi tyto reformy patří například vytvoření ústavy a potažmo i vytvoření konstituční monarchie, centralizace moci, zrušení feudálního systému, rozvoj průmyslu a ekonomiky či změny v školském systému.

Také přístup japonské společnosti k západním vlivům se měnil od počátečního téměř nekritického přijímání po pozdější snahy o návrat k tradičním japonským hodnotám. Přejímání západních hodnot v Japonsku během tohoto období je nejpozoruhodnější přeměna, kterou kdy kdo podstoupil za tak krátký čas.⁴ Ale právě příliš rychle přicházející změny měly za následek velké rozdíly mezi jednotlivými

¹ Izolace země (sakoku 鎖国) měla hlavně pomoci zabránit šíření křesťanství a udržet tak stabilitu vlády i společnosti. (viz Edwin O. Reischauer, Albert M. Craig, *Dějiny Japonska*, překl. David Labus a Jan Sýkora, (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009) 90.)

² Tokugawský šógunát (*Tokugawa bakufu* – 徳川幕府) vládl mezi lety 1600/1603 – 1868. Šógunát je vláda vojenské šlechty, kde hlavní představitel, šógun, působí jako hlava státu.

³ Období Meidži (明治時代) trvalo od 1868 – 1912.

⁴ Cit in. Kenneth B. Pyle, *The New Generation in Meiji Japan: problems of cultural identity, 1885 – 1895*, (Stanford: Stanford University Press, 1969) 3. *Google Books*, 23 Apr. 2011
<<http://www.google.com/books?hl=cs&lr=&id=yDOsAAAAIAAJ&pg=PA3#v=onepage&q&f=false>>.

generacemi. Mladí lidé měli pocit, že znalosti a zkušenosti starší generace jsou již zastaralé a nevyhovující, cenila se především kreativita a talent. Dosavadní hodnoty byly náhle nahrazeny novými, západními, ale ty japonské ještě nevytizely, což často vedlo k pocitu nejistoty a rozpolcenosti.⁵ Taktéž upadají rodinné tradice a život člověka již není předurčen jen podle toho, do jakých poměrů se narodil, nýbrž záleží i na jeho schopnostech a vzdělání. Tím pádem se stírají rozdíly mezi jednotlivými vrstvami společnosti, které byly až dosud přesně vymezeny.⁶ V tomto období také zaniká systém rozdělení obyvatelstva na čtyři přísně oddělené společenské třídy,⁷ jehož hlavním úkolem bylo především zabránit mísení jednotlivých vrstev společnosti a tím i sociálním změnám.

V 80. letech 19. století pak dosáhla westernizace svého vrcholu a postupně se začíná objevovat snaha o návrat k tradici a znovuoobnovení původních hodnot a národní hrdosti, ne však již v tak xenofobní podobě jako za tokugawského šógunátu.⁸

⁵ viz Pyle, 7.

⁶ viz Marius B. Jansen, *The Cambridge History of Japan*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1989) 561. *Google Books*, 23 Apr. 2011
<<http://books.google.cz/books?id=SJeoS5olyxEC&pg=PA561#v=onepage&q&f=false>>.

⁷ Tzv. *šinókovášó* (士農工商), vytvořené Tojotomim Hidejošim. Na vrcholu společenského žebříčku stojí císař a šlechta a pod nimi pak šógun, knížata a samurajové (*šimin*), zemědělci (*nómin*), řemeslníci (*kómin*) a úplně na spodku pak obchodníci (*šómin*). (viz Reischauer, 88.)

⁸ viz tamtéž, 487.

2. Počátky Sosekiho tvorby

Nacume Kinnosuke (夏目金之助, 1867 – 1916), později známý pod uměleckým jménem Soseki (漱石) se narodil v Edu krátce před jeho přejmenováním na Tokio. Jako osmé dítě byl pro své stárnoucích rodiče spíše přítěží, a proto byl dán na vychování do pěstounské rodiny. Zpět domů se vrátil v devíti letech, ale tyto události u něj vyvolaly přecitlivělost a podezřívavost, které se s věkem už jen zhoršovaly.⁹

Zpočátku se věnoval čínské literatuře, později studoval na Tokijské císařské univerzitě literaturu anglickou. Po absolvování se stal učitelem angličtiny a v této kariéře pokračoval i poté, co se přestěhoval na Šikoku a později na Kjúšú.

Ačkoliv se za Sosekiho první větší počín považuje román *Jsem kočka* (*Wagahai wa neko de aru* – 吾輩は猫である, 1905), díky němuž se stal všeobecně známým, již dva roky před tím vydal v literárním časopise *Kukačka* (*Hototogisu* – ホトトギス), vedeném Sosekiho přítelem Masaokou Šikim (正岡子規, 1867 – 1902), několik básní haiku a krátké črty. Tyto črty se týkaly jeho studijního pobytu v Londýně, kam byl jako učitel anglické literatury vyslán japonskou vládou v letech 1900 – 1902.¹⁰ Mezi tyto črty patří například „Dopis z Londýna“ (*Rondon Šósoku* – 倫敦消息, 1901), který vznikl spojením tří dopisů zaslaných zakladatelům časopisu *Kukačka* Masaokovi Šikimu a Takahamovi Kjošimu (高浜虚子, 1874 – 1959).¹¹ Další je pak například črta nesoucí název „Bicyklový deník“ (*Džitenša Nikki* – 自転車日記, 1903), kde se Soseki věnuje tématu nenáviděné jízdy na kole.¹²

Sosekiho tvorba tedy do roku 1905 nebyla nikterak rozsáhlá, přesto už se v obou výše zmíněných črtách projevují první náznaky pozdějšího konfliktu mezi touhami jednotlivce a povinnostmi vůči společnosti. Částečně k tomu dochází i díky tomu, že obě črty jsou autobiografického charakteru a spisovatel právě v době psaní těchto děl takové dilema prožíval.

⁹ Viz Donald Keene, *Dawn to the West: Japanese literature of the modern era: fiction*, (New York: Columbia University Press, 1998) 306.

¹⁰ viz Etsuko Nakayama, „A study of conflict in the life and the later novels of Natsume Soseki,“ University of Hawai‘i, 1988: 55. *ScholarSpace at University of Hawaii at Manoa*, 2 Nov. 2010 <<http://scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/10125/9586>>.

¹¹ viz Soseki Natsume, *Tower of London*, transl. & notes Damian Flanagan, (London: Peter Owen, 2004) 204.

¹² Tato aktivita spojená s pohybem na čerstvém vzduchu mu byla doporučena lékařem i dalšími japonskými spolubydlícími, když se u Sosekiho začaly objevovat duševní problémy související s jeho neustálým přebýváním v domě a nechutí vycházet ven. (viz *Tower of London*, 209.)

Pro názornou ukázkou toho, jak se Soseki s daným konfliktem vyrovnával, chci později v této kapitole rozebrat črty „Dopis z Londýna“ a „Bicyklový deník“. Obě dvě totiž, dle mého mínění, velmi dobře ilustrují tuto problematiku a půjde na nich zřetelně ukázat Sosekiho postoj.

2.1 Pobyť v Londýně

Soseki učil od roku 1896 na institutu vyššího vzdělávání v Kumamotu v prefektuře Kumamoto, toužil však po místě v Tokiu.¹³ V té době mu, jakožto vynikajícímu, avšak nepříliš známému učiteli angličtiny a znalci anglické literatury, nabídlo japonské ministerstvo školství dvouletý studijní pobyt v Anglii a Soseki v téhle nabídce viděl šanci, jak po návratu dosáhnout svého vysněného místa na Tokijské univerzitě. Jenže v době, kdy bylo o jeho stáži rozhodováno, byla spisovatelova manželka Kjoko těhotná, a on se tak musel rozhodovat mezi vlastním přáním získat prestiž a dostáním tradičnímu názoru, že muž je tím, kdo se stará o finanční zajištění rodiny. Jeho pobyt v Anglii měl totiž být hrazen japonským ministerstvem v podobě nepříliš velkého stipendia, jehož část by dostávala jeho žena, avšak charakter pobytu zaměřený na studium by nedovoloval Sosekimu přivydělávat si, a posílat tak své ženě více peněz. Soseki si i přesto zvolil první možnost, čímž dal najevo, že jeho osobní blaho je, podle jeho názoru, nadřazeno potřebám jeho rodiny i potenciálnímu nesouhlasu společnosti.

Že nešlo jen o ojedinělý okamžik, kdy Sosekiho přání převážilo povinnost vůči rodině, dokládá i jeho další rozhodnutí týkající se již samotného studia v Londýně. Přestože cílem jeho cesty do Anglie bylo studovat, již po dvou měsících přestal docházet na univerzitní přednášky, neboť je pokládal za ztrátu času. Největším důvodem pro tenhle Sosekiho názor bylo zklamání, že mu zdejší výklad nenabízel o nic víc než podobné přednášky na japonských univerzitách.¹⁴ Na studium anglické literatury však úplně nezanevřel; místo přednášek si našel soukromého učitele Williama J. Craiga (1843 – 1906), odborníka na Shakespearovo dílo. Nejvíce času ale trávil uzavřen ve svém pokoji, kde se bez přestání věnoval četbě knih, což později vedlo nejen k napsání *Teorie literatury* (*Bungaku ron* – 文学論, 1907), ale i k vážným psychickým problémům.

¹³ viz *Tower of London*, 197.

¹⁴ viz tamtéž, 11.

Sóseki tedy nebral svou povinnost vůči japonskému ministerstvu, které ho vyslalo, a potažmo i japonské společnosti, přespříliš vážně a upřednostňoval dělat si věci po svém. S tím souvisí i Sósekiho životní motto „podle mého,“¹⁵ které sice zaznamenal až později, ale přiřadil ho právě k období svého pobytu v Londýně. Díky tomuto heslu byl schopen odolat melancholickým pocitům a cítil se, jako by „byl po dlouhou dobu ztracen v husté mlze a nyní se před ním objevil směr jeho cesty v jasných barvách.“¹⁶ Přestože později popisoval, že „ty dva roky, co jsem strávil v Londýně, byly ty nejhorší za celý můj život,“¹⁷ a Anglii nesnášel, svým japonským studentům připadal „protivně poevropštělý.“¹⁸ Tenhle popis se nejspíše vztahoval i na jeho preferování individuálních potřeb, které bylo na Západě mnohem rozšířenější než v té době v Japonsku.

Sóseki však nezanedbával jen povinnosti vůči japonskému ministerstvu, ale i vůči svým přátelům. V roce 1901 byl vyzván svým přítelem Masaokou Šikim, aby pro jeho časopis napsal další črtu, Sóseki to však odmítl s tím, že má moc práce se studiem. I zde zvítězily spisovatelovy zájmy nad jeho povinností vůči společnosti, konkrétně vůči jeho kamarádovi a dobrodinci v jedné osobě. Byla to však kvůli Šikiho brzkému úmrtí také poslední možnost odvděčit se mu za možnost publikovat několik haiku a „Dopis z Londýna“ v jeho *Kukačce* a Sóseki tohoto svého rozhodnutí později litoval.¹⁹

2.2 Črty z let 1901 – 1903

2.2.1 „Dopis z Londýna“

Stejně jako se převaha osobních zájmů nad závazky vůči společnosti projevovala v Sósekiho životě, objevila se i v jeho črtách z té doby. V „Dopise z Londýna“ sice z větší části popisuje svou denní rutinu od čtení novin po procházky po okolí, ale věnuje se i pro nás důležitému tématu stěhování jeho hostitelské rodiny. Ta se měla přestěhovat do nového domu, který se nacházel na okraji Londýna, a požádala proto svého jediného

¹⁵ 自己本位 (*džiko hon'i*) – doslovně egoismus (Ward William Biddle, „The Authenticity of Natsume Soseki,“ *Monumenta Nipponica*, 28.4 (1973): 394. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 26 Oct. 2010 <<http://www.jstor.org/stable/2383559>>.)

¹⁶ Biddle, 394.

¹⁷ cit. in Mitsuhiro Tokunaga, „Japanese Modernization As Described by Soseki Natsume,“ *Kyushu University*, 2006: 6. *QIR*, 11 Nov. 2010 <<https://qir.kyushu-u.ac.jp/dspace/handle/2324/16054>>.

¹⁸ *Tower of London*, 12.

¹⁹ viz „Masaoka, Shiki,“ *Tohoku University Library Natsume Soseki Library*, 19 Nov. 2010 <<http://www.library.tohoku.ac.jp/collect/soseki/people-e.html>>.

zbývajícího podnájemníka, aby šel s nimi. Sóseki sice svou první reakci popisuje takto: „Kdybych měl alespoň špetku chrabrosti, odpověděl bych, že ano, půjdu s vámi, kamkoliv se přestěhujete,“²⁰ jenže tahle věta zůstala nevyřčena a Sósekiho finální postoj k téhle záležitosti byl naprosto odlišný.

Nejdříve odsuzuje prosbu jako „prázdnou,“²¹ a pak prezentuje důvody, proč u rodiny nechce zůstat, jako například intelektuální nedostatečnost hostitelské rodiny. Sice nabídku přímo neodmítne, ale tenhle přístup je zakořeněn v jeho japonském původu. Sóseki se tedy znovu pokouší prosadit to, co je pro něj jako pro jednotlivce přijatelnější, bez ohledu na zájmy jeho hostitelské rodiny. Tentokrát se však musí podřídit své nepřilíš příznivé finanční situaci a je nucen se s rodinou přeci jen přestěhovat.

Zajímavá je však jeho reakce, když své rozhodnutí oznamuje své domácí. Přestože převážily zájmy jeho hostitelské rodiny nad jeho vlastními, Sóseki se zmiňuje, že ho to také trochu potěšilo.²² Až dosud se řídil jen tím, co bylo správné a prospěšné pro jeho vlastní osobu, a teď se setkává i s možností ustoupit od svých požadavků a udělat něco prospěšného pro ostatní a nikoliv pouze pro sebe. Tohle rozhodnutí mu ovšem nepřipadá špatné, protože jinak by neměl důvod cítit radost.

Nutno ovšem podotknout, že za Sósekiho tíživou finanční situaci mohlo opět jen plnění jeho vlastních přání. Přestože mohl za svého pobytu v Londýně žít v lepších podmínkách, nechtěl plýtvat penězi ani časem, a než aby navazoval kontakty, raději si kupoval desítky knih, po kterých toužil.²³

Z tohoto autobiografického díla je tedy zřejmé, že Sóseki z velké části upřednostňoval své vlastní zájmy na úkor zájmů společnosti, i když ne vždy se mu je podařilo prosadit.

2.2.2 „Bicyklový deník“

V črtě „Bicyklový deník“ popisuje Sóseki svůj boj s jízdním kolem a snahu přiučít se tajům jízdy na něm. I zde se objevuje téma konfliktu, a to v části, kde autor stojí před těžkou volbou, do koho má narazit, nepovede-li se mu kolo zastavit. Má na výběr svého učitele jízdy na kole Inuzuku Takea, nebo knížete Ogasaharu Nagajošiho.²⁴

²⁰ *Tower of London*, 65.

²¹ Tamtéž, 204.

²² viz tamtéž, 69.

²³ Tamtéž, 14.

²⁴ Tamtéž, 85.

Oba jsou na sociálním žebříčku výše než Soseki, tudíž ať už by zvolil kteréhokoliv z nich, dopustil by se společenského prohřešku. Situace ovšem nabízí alternativu, kterou je dobrovolné spadnutí z kola ještě před kolizí s dalším cyklistou; tato možnost by však byla pro autora přinejmenším trapná.

Jak sám autor podotýká, ke kolizi s jiným cyklistou by se přiklonil v případě, kdy by si byl jist, že se jemu ani druhé straně nic nestane, a to po stránce fyzické, psychické i co se společenských vztahů týče. Pokud by však z nehody měl vyjít jako poražený, přiklání se Soseki po vzoru svého rodinného hesla „Naprosto vždy se jim vyhni,“ raději k dobrovolnému pádu. Dodává, že i kdyby to bylo otcovo poslední přání, musel by se srážce za každou cenu vyhnout.²⁵

Po rychlém uvážení situace si Soseki vybírá poslední z možností, tedy dobrovolný pád z kola a vyhnutí se kolizi s dalším cyklistou. Toto rozhodnutí se mu nejspíše jeví jako to nejprospěšnější jeho zájmům, neboť tak nedojde k vážnějším zraněním ani ke společenskému faux pas. Sice to vede k posměchu ze strany nedaleko stojícího policisty, což by si autor mohl brát osobně, ale instruktor, kníže i Soseki zůstávají bez úhony. Tato volba je zároveň však také tím nejlepším, co se zájmů společnosti týče; jinými slovy zájmy společnosti i Sosekiho se překrývají.

Podle výše uvedeného se tedy Soseki odmítá podřizovat institucím či přátelům a rodině a kdykoli je to možné, řídí se svými přáními. Jedná-li se však o osobu nepříliš blízkou či na vyšší společenské úrovni a jsou-li jeho osobní zájmy i zájmy společnosti totožné, Soseki zachovává tradiční upřednostňování zájmů druhé osoby nad svými vlastními.

2.3 Shrnutí přelomu 19. a 20. století v Sosekiho životě a tvorbě

Období před a během pobytu v Londýně se u Sosekiho dá charakterizovat jako poměrně silně individualistické. V této době nebral příliš ohledy na zájmy společnosti, vlastní rodiny, ale ani přátel. Věnoval se většinou jen tomu, co ho zajímalo, a důležité pro něj bylo jen to, co mu jako jednotlivci mohlo přinést nějaký užitek. Z větší části proto zanedbával své závazky vůči okolí, čehož později v některých případech litoval. Nejednal však pouze pod vlivem dlouhodobého pobytu na Západě, jak by se mohlo na první pohled zdát, neboť takovéto chování se projevovalo i před jeho odjezdem do Anglie. Jeho způsob myšlení měl tedy svůj původ již v Japonsku ovlivněném západními

²⁵ viz *Tower of London*, 85.

vlivy, v Sosekiho případě o to víc, že studoval anglický jazyk a literaturu. To se samozřejmě projevvalo i v jeho dílech, což ještě umocňoval fakt, že se v této době jednalo především o autobiografické črty. Proto je možné v nich najít poměrně individualistické rysy a Sosekiho snahu řešit konflikt se společností příkloněním se k upřednostnění vlastních zájmů. Ne vždy se mu to však povede, takže je občas přeci jen nucen odhlédnout od prosazení vlastních cílů a podrobit se společnosti a jejím pravidlům. Nicméně se dá říct, že Sosekiho individualistické chování převažuje.

3. První úspěchy

V období mezi lety 1903 – 1906 zaznamenal Sóseki první úspěchy na poli literární tvorby, které se věnoval zároveň se svou akademickou kariérou. Jeho první díla vycházela nejdříve na pokračování v časopisech *Kukačka* či *Nový román* (*Šinšósecu* – 新小説) spisovatele Gotóa Čúgaie (後藤宙外, 1866 – 1938). Mezi tato díla patří například romány *Jsem kočka* a *Boččan, mazlíček staré Kijo* (*Boččan* – 坊ちゃん, 1906), který je založen na autorových zkušenostech z pobytu na Šikoku, kde působil jako učitel. Poslední jmenovaný pak vyšel společně s *Polštářem z trávy* (*Kusamakura* – 草枕, 1906) či *210. dnem* (*Nihjakutóka* – 二百十日, 1906) ve sbírce *Klec na křepelky* (*Uzurakago* – 鶉籠, 1907). Kromě románové tvorby se i nadále věnoval črtám, které taktéž vycházely časopisecky a jejichž tématy bylo ohlédnutí se za Sósekiho pobytem v Londýně, život v moderním Japonsku či Artušovská legenda,²⁶ která ho zaujala během jeho pobytu v Anglii, a Sóseki se tak stal jediným, kdo tohle téma v japonské literatuře kdy zpracoval.²⁷ Příkladem těchto črt je například sbírka *Vznášení se prostorem* (*Jókjóšú* – 漾虚集, 1906) obsahující mimo jiné „Londýnský Tower“ (*Rondon Tó* – 倫敦塔) nebo „Carlylovo Muzeum“ (*Kairairu Hakubucukan* – カイライル博物館).

Sóseki se kromě výše zmíněného věnoval i přípravě přednášek o anglické literatuře, které později vyšly v jeho díle *Teorie literatury*, psaní esejí jako například „O duchách v Macbethovi“ (*Makubesu no júrei ni cuite* – マクベスの幽霊に就いて, 1904)²⁸ či poetické tvorbě.

Z tohoto období chci v této kapitole rozebrat hned tři romány. Prvním bude *Jsem kočka*, který je koncipován jako společenská satira, a proto bude zajímavé zjistit, jaké stanovisko zde autor zaujal vůči zkoumanému konfliktu. Druhým rozebraným románem bude *Boččan, mazlíček staré Kijo*, který jsem vybrala kvůli paralele se Sósekiho životem. Přestože nejde o autobiografické dílo, vypovídá mnohé o autorovi. Posledním zkoumaným románem bude *Polštář z trávy*, vybraný pro téma snahy uniknout ze společnosti a žít si po svém, což úzce souvisí se zkoumaným konfliktem.

²⁶ viz *Tower of London*, 41.

²⁷ viz Richard Barber, *Arthurian Literature II*, (Cambridge: D.S. Brewer, 1999) 92. *Google Books*, 20 Mar. 2011 <<http://books.google.cz/books?id=qzR9Ap1pekUC&pg=PA92#v=onepage&q&f=false>>.

²⁸ viz Hiroshi Kisanuki, "Natsume Soseki's Haiku, Noh, and Hamlet," *Yūgō bunka kenkyū*, 6 (2005): 66-71. 27 Dec. 2010 <<http://atlantic.gssc.nihon-u.ac.jp/~ISHCC/bulletin/06/046671.pdf>>.

3.1 Soseki akademická kariéra

Po návratu z Anglie vyučoval Soseki od dubna 1903 anglickou literaturu na První vyšší škole v Tokiu a na Císařské univerzitě převzal tuto pozici po Lafcadiu Hearnovi (1850 – 1904).²⁹ Tím se mu sice splnilo jeho dřívější přání dostat se ze vzdáleného Kumamota do hlavního města, Soseki však nyní toužil po něčem trochu jiném. Ještě za svého pobytu v Londýně si vytkl tzv. desetiletý plán, který měl ústit v napsání knihy, kde by rozebral, jak pohlížet na svět, jaký je smysl života, jak se definuje společnost a jaký má tohle všechno vliv na vývoj literatury. Kvůli tomuto odvážnému plánu začal Soseki načítat množství knih, týkajících se rozličných oborů od filozofie, přes psychologii a sociologii až po etiku, a snažil se s jejich pomocí vypátrat roli literatury ve společnosti.³⁰

Ted' však byl nucen, vzhledem k pracovnímu vytížení a k rychle se rozrůstající rodině,³¹ od tohoto náročného úkolu ustoupit. Navíc byl vázán dohodou, že bude přednášet na univerzitě, což byla součást podmínek pro Sosekiho vyslání do Anglie.³² Přestože se mu tedy učení nelíbilo a nebyl se svým životem spokojen, neměl jinou možnost než v dané práci pokračovat bez ohledu na to, co by si sám přál dělat. Jistou kompenzací se mu staly četné záliby, které neměly s akademickým prostředím nic společného, jako například malování, skládání básní v angličtině i japonštině či překlady.³³ Tyto aktivity pro něj představovaly únik od každodennosti k umění, tedy k tomu, čemu se opravdu chtěl věnovat. Soseki dokázal skloubit jak svou prospěšnost společnosti tím, že přednášel studentům, tak i své vlastní zájmy, jimiž bylo zajištění rodiny a věnování se koníčkům.

Právě kvůli takovému vytížení se však u Sosekiho i nadále projevovaly příznaky psychických obtíží, kterými trpěl již od svého pobytu v Londýně. To nakonec přimělo Takahamu Kjošiho, aby svému příteli navrhl zkusit napsat krátkou prózu jako určitý druh odreagování.³⁴ Tento návrh vedl ke vzniku první kapitoly jeho románové prvotiny *Jsem kočka*. Sám autor se k okolnostem vedoucím k započetí jeho literární kariéry

²⁹ viz *Tower of London*, 40.

³⁰ viz Beongcheon Yu, *Natsume Soseki* (New York: Twayne Publishers, 1969) 27.

³¹ V roce 1903 byl Soseki otcem už tří dcer (*Tower of London*, 41) z celkové počtu sedmi dětí (viz „Natsume Soseki Nenpu,“ *Tohoku University Library Natsume Soseki Collection*, 25 Apr. 2011 <<http://www.library.tohoku.ac.jp/collect/soseki/tenji.html>>).

³² viz Edwin McClellan, „And Introduction to Soseki,“ *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 22 (1959): 164. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 21 Mar. 2011 <<http://www.jstor.org/stable/2718542>>.

³³ viz Yu, 39.

³⁴ viz tamtéž, 40

vyjádřil v předmluvě k později vydané *Teorii literatury*: „Když si uvědomím, že za *Jsem kočka*, *Vznášení se prostorem* a *Klec na křepelky* vděčím nervovému zhroucení a šílenství, pokládám za správné uznat, že jsem jim zavázán. ... Modlím se jen, aby mě nikdy neopustily.“³⁵ Napsání románu *Jsem kočka* by se tedy dalo vykládat jako autorovo obětování se ve prospěch společnosti, neboť literatura je primárně určena ostatním lidem. Soseki tohle dílo navíc napsal na žádost svého přítele a musel si na to najít čas v již tak dost nabitém rozvrhu, což jistě nebylo nic snadného. Další autorův citát však dokazuje, že přeci jen nejde o snahu zavděčit se okolí a že si Soseki i nadále zachovává jistou dávku svéhlavosti: „Prostě jsem to napsal a neohlížel se na literární svět. Napsal jsem to, protože jsem to chtěl napsat...“³⁶

Na druhou stranu ne vše, co se jeho literární kariéry týče, si mohl Soseki dělat po svém. Platí to například hned pro autorovu prvotinu. První verze, tedy ta napsaná přesně tak, jak si to Soseki přál, se u Kjošiho nesetkala s úspěchem a Soseki ji proto na jeho přání musel přepracovat. Jelikož se však druhá, přepsaná verze zalíbila nejen vydavateli *Kukačky*, ale i čtenářům, dá se to pokládat za ústupek ve prospěch společnosti. Sám autor však své počínání popisuje ne jako podvolení se přání jiných, nýbrž jako vlastní rozhodnutí: „Kjoši prohlásil, že to takhle nestačí. Když jsem se zeptal na důvod, řekl mi jich několik. ... Považoval jsem je za rozumné, tak jsem to přepsal.“³⁷

Že si stále zachovával svůj individualistický přístup a upřednostňoval své zájmy před tím, co po něm vyžadovala společnost, dokládají i jeho zápisky z roku 1906: „Když mě svět nepřijme, odejdu z něj. Takový odchod by byl lepší než ta hanba, kdybych se před ním sklonil, abych byl přijat.“³⁸ Ve stejném duchu pak hovoří i jeho dopis Kjošimu z téhož roku: „Myslím, že je mou povinností vůči nebesům a mým rodičům dělat věci po svém.“³⁹

³⁵ Yu, 39.

³⁶ viz “Life Time of Composition I,” *Tohoku University Library Natsume Soseki Library*, 27 Dec. 2010 <<http://www.library.tohoku.ac.jp/collect/soseki/novell-e.html>>.

³⁷ Viz “Life of Composition I”.

³⁸ George A. De Vos, *Socialization for Achievement: essays on the cultural psychology of the Japanese*, (Berkeley: University of California, 1973) 499. *Google Books*, 27 Dec. 2010 <<http://books.google.cz/books?id=VEDVIIpZZXwC&pg=PA499#v=onepage&q&f=false>>.

³⁹ Tamtéž.

3.2 První romány

3.2.1 *Jsem kočka*

Román *Jsem kočka* se od zbytku Sosekiho tvorby liší nejen tím, že je psaný v ich-formě, ale i svým epizodním charakterem. Protagonistou je zatoulaný kocour, který se rozhodne žít v domě učitele, a nahlíží tak na životy svého nového majitele a jeho rodiny, ale i lidí z okolí.

Jelikož je *Jsem kočka* satirický román, dá se očekávat, že i zde lze najít téma konfliktu mezi zájmy jednotlivce a společnosti. To se objevuje hned ve druhé kapitole, na kterou se tato práce soustředí a v které protagonista zvažuje, zda ochutnat rýžový knedlík či nikoliv. Při svém rozhodování zmíní příběh o Balzacovi, který ve snaze přijít na jméno postavy ve svém novém románu požádá svého přítele, aby se spolu vydali na procházku městem. Trvá však hodiny, než Balzac nalezne to, co hledal, a přitom si ani neuvědomí, jaké potíže působí svému příteli, který ho celou dobu následoval. Kocour neváhá označit toto Balzacovo počínání, kdy spisovatel očividně upřednostňuje své přání a nehledí na společenské konvence, za extravagantní.⁴⁰ Nicméně toto chování nijak neodsuzuje, naopak to vyznívá, jako by Balzaca chválil či mu dokonce záviděl: „Výstřednost téhle velikosti získává jistou vznešenost.“⁴¹ Zároveň však dodává, že on sám, jakožto domácí mazlíček introvertního akademika, není podobného chování schopen: „...kočka, žijící v učitelově domě, by se měla takových hloupostí vyvarovat.“⁴²

Toto prohlášení je však možné vnímat i jako obvinění; kocour dává svou neschopnost jednat nezávisle na společenských konvencích za vinu prostředí, ve kterém se nachází, a potažmo společnosti jako celku. Přestože je považován, jako příslušník jiného živočišného druhu, za pozorovatele, vnímá společenské normy podobně jako jeho majitel a zaujímá k nim stejný, tedy podřízený postoj.

V téže kapitole se nachází i scéna, kde se kocour dozvídá, že jeho přítelkyně, třífarevná kočka Mikeko, zemřela. Přemýšlí tedy nad tím, jestli by se obětoval pro její záchranu. Jelikož Mikeko patří z pohledu kocoura k vyšší vrstvě, bylo by nejspíše společensky přijatelnější, kdyby za ni tento na sociálním žebříčku níže umístěný kocour položil život. Obecně totiž platí, že se v Japonsku prosazuje obětování se ve prospěch ostatních, čímž by záchrana společensky důležité osoby jistě byla: „[Japonská]

⁴⁰ viz Soseki Natsume, *I am a Cat*, transl. Aiko Itō & Graeme Wilson (Tokyo: Tuttle, 1972) 67.

⁴¹ Tamtéž, 67.

⁴² Tamtéž, 66.

společnost [má] výjimečná pravidla a normy; [jde o] společnost, ve které je potlačena touha pro prosazování sebe sama a kde je sebeobětování bráno jako povinnost.“⁴³

Kocour si je toho vědom a povinnost vůči společnosti opravdu pociťuje. Na druhou stranu se v něm ozývá i pud sebezáchovy, který je v opozici vůči již zmíněné povinnosti. Má tedy na výběr, která z těchto alternativ u něj bude mít prioritu. Nakonec se přiklání k variantě, jež je pro něj jako pro jedince prospěšnější, tedy zachovat se sobecky a pro nikoho se neobětovat: „Kdyby mi řekli, že si to mám s Mikeko vyměnit, nestěžoval bych si. Ale pokud není možné zemřít bez prožití takového utrpení, pak se, upřímně řečeno, nechci pro nikoho obětovat.“⁴⁴

Kocour si tedy zpočátku myslí, že je pro něj nemožné postavit se společenským normám a jednat ve vlastním zájmu. Při důkladnějším promyšlení své situace ale shledává, že tomu tak není a že je přeci jen schopen jednat dle vlastního přání nezávisle na obecně přijímaných normách.

S ohledem na Sósěkiho postoj ke konfliktu mezi povinností a přáním je tedy zřejmé, že autor stvořil protagonistu tohoto románu k obrazu svému. Neztotožňuje se sice přímo s kocourem, nýbrž s jeho majitelem, je ale zřejmé, že kocour je instinktivně nakloněn učiteli a přejímá od něj jisté rysy.⁴⁵

V porovnání s předchozími Sósěkiho črtami je zřejmé, že autor zde již trochu více vyzdvihuje myšlenku upřednostňování osobních zájmů na úkor plnění povinností vůči společnosti. Téměř zde chybí nerozhodnost, která se nachází například ve výše zmíněném Bicyklovém deníku. Znamená to tedy, že Sósěki si je svým postojem či spíše jeho propagováním jistější.

3.2.2 *Boččan*

Román *Boččan* je nejspíše nejoblíbenější a nejvíce optimistickou Sósěkiho prací.⁴⁶ Protagonistou je mladý středoškolský učitel, který přijme své první místo vyučujícího na vzdáleném Šikoku, kam se odstěhuje z Tokia. Kvůli tomu stojí před rozhodnutím, zda se tamějšímu životu a obyvatelům přizpůsobit, či nikoliv.

⁴³ Lafcadio Hearn, *Japan, An Attempt At Interpretation* (New York: Macmillan Company, 1904) 195. *Google Books*, 27 Dec. 2010

<<http://books.google.cz/books?id=8w8I7pPg6FcC&pg=PA195&lpg=PA195#v=onepage&q&f=false>>.

⁴⁴ *I am a Cat*, 134.

⁴⁵ viz Yu, 43.

⁴⁶ viz Keene, 314.

Hned na začátku nám protagonista dává najevo, že je nezávislý, a v žádném případě se nechce dostat do situace, kdy by musel být někomu – v tomhle případě svému bratrovi - zavázán: „V každém případě jsem vůči němu nechtěl pocítovat vděčnost.“⁴⁷ To však v japonské společnosti není obvyklé, neboť je založena na povinnostech vůči okolí a oplácení jakéhokoliv vstřícného či pomocného gesta. Nejpevnější pouta jsou pak samozřejmě mezi rodinnými příslušníky. Tyto vztahy jsou viděny jako ty nejdůležitější a neexistuje jakákoliv neochota vyhovět požadavkům nejbližší rodiny.⁴⁸ Dodržování téhle společenské konvence je dobře vidět u protagonistova staršího bratra, který je ochoten svému sourozenci pomoci i přes vzájemnou nevraživost. O to důrazněji tak vyznívá Boččanovo odmítnutí:

„I kdyby se o mě chtěl postarat, bylo mi jasné, že by si nenechal ujít příležitost použít to proti mně při hádkách, do kterých bychom se dříve či později dostali. Nehodlal jsem se podrobit bratrovi, jako byl on, jen proto, aby mi pomohl.“⁴⁹

Že se nejedná jen o bratrskou rivalitu, ale o obecný přístup k věci, dokazuje i protagonistova snaha nezůstat svému kolegovi Hottovi, který ho pozval na ledovou tříšť, nic dlužen. Jak dále popisuje, kdyby mu peníze nevrátil, vedlo by to k pocitu vděčnosti či dokonce respektu. Právě tomu se chce protagonista vyhnout: „Kdybych měl být zavázán takovému falešníkovi, i když by šlo třeba jen o *sen* nebo dokonce půl *senu*, cítil bych se strašně po celý zbytek života.“⁵⁰

Za svým postojem si stojí i přes veškeré rady a doporučení ostatních. Když se ho bytná snaží přesvědčit, aby neodmítal zvýšení mzdy, které ovšem bylo důsledkem propuštění jednoho z kolegů, reaguje podrážděně: „Poslyšte, nepotřebuju, aby mi nějaká stařena říkala, co mám dělat, když jí do toho nic není.“⁵¹ V žádném případě se tedy nehodlá podřizovat okolí, a to ani kolegům ani nadřízenému, a stává se tak jakýmsi rebellem proti společnosti, která jeho chování nechápe. Když je upozorněn, že to může mít vliv na jeho důvěryhodnost, odvětí pouze, že je mu to jedno, čímž vystihuje celkový svůj postoj vůči společnosti.

⁴⁷ Soseki Natsume, *Botchan*, transl. Joel Cohn, (Tokyo: Kodansha International, 2005) 20.

⁴⁸ Viz Ruth Benedict, *The Chrysanthemums and the sword: patterns of Japanese culture*, (New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2005) 134. *Google Books*, 15 Nov. 2010
<http://books.google.cz/books?id=R7NpvfYsmU0C&pg=PR3&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false>

⁴⁹ *Botchan*, 20.

⁵⁰ Tamtéž, 75.

⁵¹ Tamtéž, 119.

Kromě zřejmé snahy nebýt na nikom závislý vyjadřuje protagonista svou nelibost i tím, že svým kolegům vymyslí přezdívky, čímž je pomyslně degraduje a zesměšní. Na druhou stranu ale tohle oslovení nikdy nepoužije přímo při rozhovoru s danou osobou, pouze v soukromí, což může naznačovat, že není natolik vzdorovitý, jak se může z jeho chování na první pohled zdát.

Stejně tak Boččan nejedná vždy pouze asociálně. Pokud je mu daná osoba citově blízká, je ochoten opomenout své individualistické chování a podřídit se diktátu společnosti. Dobrým příkladem je Boččanův postoj k vrácení peněz, které mu půjčila jeho služebná Kijo. Přestože se tato situace podobá té výše zmíněné s protagonistovým kolegou, tentokrát mladík se splacením dluhu nespěchá. Ne že by neměl peníze, jen mu to prostě nepřipadá správné, jelikož Kijo je mu blízká:⁵² „Důvod, proč jsem je nevrátil (...) byl, že jsem ji bral jako součást mě samotného. Mezi ní a [Hottou] byl obrovský rozdíl...“⁵³ V tomhle případě je tedy pro Boččana správné pociťovat vděčnost, a tím pádem si mezi sebou utvořit pouto.

Protagonistovo chování se neproměňuje pouze v závislosti na osobě, s níž jedná, ale i postupem času. První den v pozici učitele je jednou z jeho povinností zůstat ve škole přes čas. Sice si stěžuje, avšak daný úkol splní, přičemž své jednání komentuje: „Uvědomil jsem si, že když byli všichni ostatní ochotní se bez odmlouvání držet pravidel, nebylo by pro mě, jako pro nováčka, zrovna dobré dělat kolem toho rozruch, tak jsem tam seděl také.“⁵⁴ Tohle striktní dodržování pravidel mu však příliš dlouho nevydrží, neboť již po pár dnech poruší svůj závazek zůstat během noční služby ve škole. Toto chování lze vysvětlit tak, že protagonista je v novém prostředí zpočátku nejistý, a tak se raději snaží chovat podle společenských pravidel. Postupně však zjišťuje, že je to zbytečné, neboť ani jeho kolegové nejdou zrovna příkladem.

Podle V. H. Viglielma je jádrem příběhu právě konflikt poctivého člověka a nečestné společnosti, z kterého sice Boččan vychází jako morální vítěz, ale v běžné společnosti nemá naději na přežití.⁵⁵ Protagonistovo chování se nám, jako nezúčastněným pozorovatelům, může zdát v pořádku. Boččan se však svým individualismem a snahou dělat vždy jen to, co je morálně správné, vymyká společenským konvencím. Ty jsou založeny na dvou zcela odlišných, ale zároveň se

⁵² viz Takeo Doi, *The Psychological World of Natsume Soseki*, (Cambridge: Harvard University, 1976) 14.

⁵³ *Botchan*, 76.

⁵⁴ Tamtéž, 39.

⁵⁵ Valdo Humbert Viglielmo, „The Hero in Natsume Soseki's Novels,“ *The Journal-Newsletter of the Association of Teachers of Japanese*, 4.1 (1966): 7. JSTOR. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 26 Oct. 2010 <<http://www.jstor.org/stable/488829>>.

doplňujících principech *tatemaie* a *honne*,⁵⁶ které se také dají označit za kolektivní sebeklam.⁵⁷ Protagonistovi však toto chování nepřipadá správné, odmítá se těmito zásadami řídit, a ostatní postavy ho proto nepřijímají zrovna vlídně. Jemu to nijak zvlášť nevadí, protože díky své naivitě věří, že na názorech ostatních nezáleží: „Ať o mně tvrdí cokoliv, nedonutí mě to přestat dělat to, co chci.“⁵⁸

S přihlédnutím k výše zmíněnému lze říci, že v tomto díle je pravděpodobně nejvíce zdůrazňována individualita protagonisty a jeho zájmy jsou vyzdvihovány vysoko nad zájmy společnosti. Nutno podotknout, že jeho záměry nejsou nijak sobecké, nýbrž se týkají dosažení vyššího morálního dobra. Boččan také touží po nezávislosti, odmítá se podřizovat okolí a jedinou výjimkou jsou situace, kdy má s danou osobou blízký vztah – v tom případě se ochotně podřizuje za účelem udržení těchto vztahů.

Sóseki zde prezentuje svého literárního hrdinu jako naivního, ale ctnostného, takového, jakým by sám chtěl být, což se mu však nikdy nepovedlo.⁵⁹ Na rozdíl od svého protagonisty nemohl Sóseki nedbat na názory společnosti. Boččan tak pro něj zůstává jakýmsi ideálem, kterého kvůli příliš zakořeněným společenským normám nedosáhne.

3.2.3 *Polštář z trávy*

Románem s nejvíce vzletným literárním stylem je bezesporu *Polštář z trávy*, kde autor upřednostňuje lyričnost před komplikovanou zápletkou či důsledným chronologickým uspořádáním děje. Sám se o tomto díle vyjádřil jako o románu, který se podobá haiku,⁶⁰ prvním svého druhu jak v Japonsku, tak na Západě.⁶¹

Protagonistou tohoto románu je malíř, který uniká z rušného Tokia do klidné horské vesnice, kde narazí na tajemnou Nami, dceru majitele hostince. Ta umělce zaujme svým atypickým chováním, ale i svou minulostí. Odešla totiž od manžela po krachu jeho podniku, a tím pobouřila lidi v jejím okolí. Místní obyvatelé se o ní i její

⁵⁶ *Tatemaie* (建前) značí jakousi „masku“, kterou Japonci používají při každodenním kontaktu s lidmi a za kterou skrývají své skutečné pocity či myšlenky, tzv. *honne* (本音), aby se vyhnuli nepříjemnostem nebo rozpakům. (viz Boye Lafayette De Mente, *Japanese etiquette & ethics in business*, (Chicago: NTC Business Books, 1994) 18. *Google Books*, 18 Mar. 2011

<<http://books.google.cz/books?id=r6obHAMRKesC&pg=PA18#v=onepage&q&f=false>>.)

⁵⁷ viz Reiko Abe Auestad, *Rereading Soseki*, (Wiesbaden: Harrassowitz, 1998) 168.

⁵⁸ *Botchan*, 47.

⁵⁹ Biddle, 401.

⁶⁰ viz Yu, 50.

⁶¹ cit. in Donald Keene, *Dawn to the West: Japanese literature of the modern era: fiction*, (New York: Columbia University Press, 1998) 316.

rodině vyjadřují jako o podivné, či dokonce nebezpečné a tvrdí, že v každé generaci je aspoň jeden blázen.⁶² Nejde však o žádnou duševní nemoc, nýbrž jak to vyjádří místní holič: „Máto v hlavě všechno přeházené. Neví, co se může a co ne.“⁶³

Malíře takovéhle vyprávění nijak nepřesvědčí, aby se od Nami držel dál; naopak sám jako člověk snažící se nějakým způsobem vyčlenit ze společnosti je v dívčíně společnosti rád a aktivně ji vyhledává: „Působí mi radost, mohu-li s vámi mluvit; rád bych si s vámi povídal celou tu dobu, co zde zůstanu.“⁶⁴ Ani skutečnost, že opustila manžela, nepřijde malířovi na rozdíl od ostatních obyvatel vesnice nijak podivná, a ve snaze předvést svou nezávislost na společensky přijímaných pravidlech dokonce snižuje význam manželství, který je obecně pokládán za velmi důležitý: „Ale i kdybych byl do vás nevímjak zamilován, nikdy bych nepokládal za nutné, abychom se stali manžely.“⁶⁵

Právě Nami se stává malířovi vzorem nezávislého člověka, jímž by se chtěl stát. Jejich vzájemné porozumění lze vypožorovat i v jednom z jejich rozhovorů, kdy umělec prohlásí, že přijel právě proto, aby si dělal, co se mu zachce, a žena přisvědčuje, že: „ať je člověk kdekoliv, život nemá žádný smysl, když člověk nedělá, co se mu líbí.“⁶⁶

Muži nahrává i to, že si zvolil právě kariéru malíře, neboli povolání ne tak svázané sociálními konvencemi, jak je u jiných zaměstnání běžné. Sám si je dobře vědom, že právě tímto způsobem se může odlišit a že si může dovolit neřídít se těmito striktně danými společenskými pravidly: „Nejsem zodpovědný za to, jaké postavení mám ve společnosti. Můj skutečný obor je malířství, jsem odříznut od složité motanice různých zájmů a odvážně se toulám s malířským plátnem.“⁶⁷

Zároveň si však uvědomuje, že to zdaleka nestačí, že je stále příliš spjat s civilizací, od které se nedokáže oprostít: „Já nikdy nebudu dokonalým umělcem, pokud se nezbavím toho, že mě uráží slídění druhých lidí.“⁶⁸ Tento rozpor mezi tím, jak by se chtěl chovat, a tím, jak se opravdu chová, se projevuje i v jeho jednání. Když je například na návštěvě u majitele hostince, setká se zde s místním knězem, který ho požádá, zda-li by mu něco nenamaloval. Malířovi se tento nápad sice nezamlouvá, ale místo aby kněze odmítl, souhlasí. Vzápětí to komentuje slovy: „Když mě kněz o to

⁶² viz Soseki Nacume, *Polštář z trávy*, překl. Vlasta Hilská, (Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958) 162.

⁶³ Tamtéž, 93.

⁶⁴ Tamtéž, 144.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž, 195-6.

⁶⁷ Tamtéž, 187.

⁶⁸ Tamtéž, 180.

požádal, nemohl jsem odmítnout...“⁶⁹ Je jasné, že jeho souhlas je známkou toho, že umělec pocítuje svůj smysl pro povinnost, jenž mu zabraňuje žádosti nevyhovět. Tím však popírá svou snahu o naprostý individualismus a nezávislost na okolí a potažmo tím i narušuje svůj pokus o utopistický svět.⁷⁰

Protagonista se tedy pokouší svým cestováním uniknout od společnosti a jejích pravidel a z větší části se mu to i daří, neboť si najde vzor, podle kterého uzpůsobuje své chování. Bohužel i na téhle cestě však nastávají situace, kdy malíř shledává, že ani zde nenachází potřebnou svobodu a musí se podřídit diktátu společnosti. Naštěstí takovýchto situací není příliš mnoho a malíř si tak může z větší části žít po svém.

Nicméně na rozdíl od *Boččana* už není *Polštář z trávy* tak bezstarostný a protagonista se občas musí zachovat tak, jak se od něj vyžaduje. Je tedy zřejmé, že v Sosekiho tvorbě dochází k jakémusi přelomu, po kterém nastává lehký odklon od dosud vzrůstajícího individualismu postav. Tento odklon však zde ještě není příliš výrazný.

3.3 Shrnutí Sosekiho života a tvorby v letech 1903 – 1906

Návrat do vlasti pro Sosekiho znamenal navýšení povinností vůči okolí, a tudíž nebyl schopen zachovat si tak vysokou dávku individualismu. Nicméně i přes své pracovní vytížení se stále věnoval věcem, které ho bavily. Tím dával najevo, že se kvůli společenským závazkům nehodlá vzdát svých vlastních zájmů. Vyústěním jeho přání pak byla jeho literární tvorba, kde se mohl svobodně realizovat. Ze začátku však stále musel brát ohledy na názory ostatních, a proto se jeho jednání nedá charakterizovat jako egocentrické.

V Sosekiho tvorbě z této doby se však na rozdíl od jeho života objevují silně individualističtí protagonisté, kteří se nebojí prosazovat vlastní cíle na úkor celé společnosti. Navíc jsou tyto postavy hodnoceny autorem velmi kladně, což naznačuje, že Soseki s tímto jejich chováním a postoji souhlasil. Dá se tedy říct, že ačkoliv sám autor neměl možnost chovat se podle vlastních představ, svým postavám toto jednání umožnil.

⁶⁹ *Polštář z trávy*, 131.

⁷⁰ viz William N. Ridgeway, „Gender, the body, and desire in the novels of Natsume Soseki,“ *University of Hawai'i*, 2002: 80. *ScholarSpace at University of Hawai'i at Manoa*, 2 Nov. 2010 <<http://scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/10125/3034> >.

4. Vývoj v letech 1907 – 1910

Roky 1907 – 1910 byly pro Sósékiho hlavně obdobím změn, a to jak v životě, tak v jeho tvorbě. Ještě za svého působení na univerzitě vydal román *Podzimní vítr* (*Nowaki – 野分*, 1907), který je jakýmsi přechodem mezi bezstarostným *Boččanem* a pozdějšími vážněji laděnými romány. Poté, co opustil akademickou kariéru a začal se věnovat práci v novinách, si Sóséki prošel experimentální fází,⁷¹ z které pocházejí díla *Vlčí mák* (*Gubidžinsó – 虞美人草*, 1907), *Horník* (*Kófu – 坑夫*, 1908) a *Deset snů* (*Jume džúja – 夢十夜*, 1908). Později se však vrátil k osvědčeným technikám⁷² v trilogii *Sanširó* (*三四郎*, 1908), *A potom* (*Sorekara – それから*, 1909) a *Brána* (*Mon – 門*, 1910).

Mimo výše zmíněné vyšly i Sósékiho črty pod názvem *Rýžovník* (*Bunčó – 文鳥*, 1908), souhrn poznámek z univerzitních přednášek *Teorie literatury* (*Bungakuron – 文学論*, 1907) či deníkové zápisky *Cesta po Mandžusku a Koreji* (*Mankan tokorodokoro – 満韓ところどころ*, 1909).

S ohledem na Sósékiho experimentální fází bych se v této kapitole dále věnovala sbírce povídek *Deset snů*. Tu jsem vybrala za účelem poukázat na fakt, že téma konfliktu jednotlivce a společnosti se objevuje i v experimentální a ne jen běžné tvorbě. Dále bych se ráda věnovala románům *Sanširó* a *Brána*, které jako součásti trilogie jasně ilustrují vývoj Sósékiho názoru na danou problematiku.

4.1 Spolupráce s *Asahi Šimbun*

Roku 1906 už byl Sóséki všeobecně známý a díky svým dílům si získal i spoustu obdivovatelů z řad čtenářů i studentů. Ochotně se jim věnoval a na jejich setkání si vyčlenil čtvrtky, kdy je zval do svého domu. Tato skupina Sósékiho studentů a učedníků, mezi které patřili mimo jiné Morita Sóhei (森田草平, 1881 - 1949) nebo Akutagawa Rjúnosuke (芥川龍之介, 1892 - 1927), se nazývala „Mokujókai“ neboli Čtvrteční klub, a fungovala až do spisovatelovy smrti.⁷³ Byla to také jedinečná příležitost, jak spojit příjemné s užitečným, neboť Sóséki byl potěšen zájmem o svou osobu a zároveň se

⁷¹ Viz Biddle, 405.

⁷² Viz Yu, 72.

⁷³ Viz Angela Yiu, *Chaos and Order in the works of Natsume Soseki*, (Hawai'i: University of Hawai'i Press, 1998) 212. *Google Books*, 22 Mar. 2011
<<http://books.google.cz/books?id=sQ3KHuBJ8Y8C&pg=PA212#v=onepage&q&f=false>>.

zachoval podle společensky uznávaných pravidel, když se věnoval mladým začínajícím spisovatelům a snažil se jim pomáhat.

Přesto však nebyl se svým povoláním a potažmo i životem spokojen. Šancí na změnu byla nabídka jeho přítele učít na Císařské univerzitě v Kjótu. Jenže Soseki se nechtěl nadále věnovat přednášení, nýbrž psaní, takže toto místo odmítl. V odpovědi příteli se zmínil, že už není tím starým Sosekim, který by tuhle příležitost nejspíše využil, a že od teď už nebude spoléhat na přátele či příbuzné jako dosud, ale pouze na sebe.⁷⁴ To bylo způsobeno i tím, že Soseki považoval nespolehlivost za jednu z nejzákladnějších lidských vlastností,⁷⁵ a tudíž pro něj bylo jednodušší spoléhat se jen sám na sebe. Tím se totiž oprostoval od jinak provázaných sociálních vztahů a stával se čím dál tím větším individualistou. Je tedy zřejmé, že tenhle proces pokročil natolik, že si Soseki věřil dost na to, aby odřekl lukrativní nabídku ve prospěch vlastního přání, přestože jeho budoucnost byla nejistá, nemluvě o tom, že musel myslet na finanční zajištění dále se rozrůstající rodiny.

Navíc se blížil konec čtyřletého období, po které byl nucen učít, jak se zavázal před svým pobytem v Londýně. Navzdory tomu odmítl další nabídku, tentokrát od *Jomiuri Šimbun*, kde se měl stát editorem jejich literární stránky. Ne že by nechtěl odejít z univerzity, ale jeho přáním bylo psát romány a ne novinové články.⁷⁶

Když se pak v únoru 1907 objevila další příležitost opustit místo vyučujícího, tentokrát od konkurenčního *Asahi Šimbun*, Soseki nabídku nadšeně, nikoliv však neuváženě přijal. Nejen že mu umožnila opustit akademickou kariéru a poskytla poměrně vysoký plat, ale také mu umožnila dělat přesně to, co si přál – psát romány. Jedinou podmínkou bylo vydání alespoň jednoho románu na pokračování ročně,⁷⁷ a to exkluzivně pro tyto noviny, bez možnosti publikovat beletrii kdekoli jinde.⁷⁸

Většina jeho příznivců byla tímto rozhodnutím zaskočena, někteří se dokonce domnívali, že se Soseki zbláznil,⁷⁹ protože něco takového bylo v tehdejší Japonsku, které bylo stále ještě svázané tradicemi a povinnostmi vůči společnosti, téměř

⁷⁴ cit. in Yu, 56.

⁷⁵ viz Jay Rubin, „The Evil and the Ordinary in Soseki's Fiction,“ *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 46.2 (1986): 345. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 26 Oct. 2010 <<http://www.jstor.org/stable/2719137>>.

⁷⁶ viz Keene, 320.

⁷⁷ Viz Harue Summersgill, „Natsume Soseki's Higan Sugi Made: Critical Study and Complete English Translation,“ University of Hawai'i, 1985: 10. *ScholarSpace at University of Hawai'i at Manoa*, 2 Nov. 2010 <<https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/10125/9585>>.

⁷⁸ viz Yu, 58.

⁷⁹ viz Biddle, 403.

nemyslitelné. Běžnou praxí totiž byl opačný postup – opustit literární kariéru ve prospěch té akademické, jako je tomu u Cuboučiho Šójóa (坪内逍遥, 1859 – 1935) či Futabateie Šimeie (二葉亭四迷, 1864 – 1909). Sóseki si ale stál za svým a prohlásil, že když mu teď skončila dohoda, je načase věnovat se pouze psaní.⁸⁰ Tím v podstatě vyjádřil svou individualitu a právo na svobodné rozhodování nezávislé na názorech okolí.

4.2 Romány na pokračování

Sósekiho snaha o nezávislost na mínění společnosti se v tomto období projevuje i v jeho tvorbě, kde se odvážil experimentovat, i když hrozilo, že jeho popularita tím může klesnout. Příkladem takového pokusu je román *Horník*, popisující útrapy horníků v měděných dolech. Toto dílo vzniklo na základě vyprávění muže, který v areálu dolu pracoval jako kuchař a byl svědkem všeho, co se tam odehrálo. Podle spisovatele Nakamury Šin'ičiho zde Sóseki využívá moderní psychologické techniky, jako je proud vědomí,⁸¹ avšak na úkor děje. Čtenářům však takovéto dílo nevyhovovalo, zejména kvůli chybějící románové konstrukci,⁸² která z *Horníka* dělá spíše antiromán.⁸³

Sósekiho experimentální romány však nebyly příliš úspěšné u kritiků, ani u čtenářů a jejich napsání je bráno jako testování.⁸⁴ To sloužilo hlavně k tomu, aby Sósekiho přesvědčilo, že musí více naslouchat sám sobě.⁸⁵

4.2.1 Deset snů

Jak už bylo zmíněno, sbírka povídek *Deset snů* je považována za experimentální a Sóseki v ní odhaluje svou romantickou stránku, když subjektivně zkoumá lidskou psychiku z různých úhlů pohledu za pomoci snů.⁸⁶ Přestože se převážně věnuje motivu viny či existenciální otázce,⁸⁷ v povídce „Sen deváté noci“ lze spatřit i pro nás důležitý konflikt zájmů.

⁸⁰ viz Keene, 320.

⁸¹ Cit. in tamtéž, 322

⁸² viz tamtéž.

⁸³ viz Yu, 64.

⁸⁴ viz tamtéž, 66.

⁸⁵ viz Biddle, 405.

⁸⁶ viz Yu, 69.

⁸⁷ viz Isamu Fukuchi, „Kokoro and ‘the Spirit of Meiji’“, *Monumenta Nipponica*, 48.4 (1993): 478.

JSTOR. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 2 Nov. 2010

<<http://www.jstor.org/stable/2385293>>.

V povídce se jde mladá žena se svým tříletým dítětem do chrámu pomodlit za svého manžela, jenž odešel do války. Před modlitbami odloží dítě stranou, aby vykonala rituál *hjakudo mairi*.⁸⁸ Dítě však pláče a matka je postavena před volbu, zda dokončit modlitby, či jít dítě utiшит. Vykonání rituálu, které by eventuálně vedlo k návratu manžela, je matčino přání, tedy její subjektivní zájem. Za ten by se dalo pokládat i utišení dítěte, ale určitou roli zde může hrát i fakt, že matčina péče o dítě je společností očekávána. Bylo by tedy společensky nepřijatelné, aby matka pokračovala v modlitbách bez ohledu na plačící dítě jen pár metrů od ní.

Když tedy tato situace nastane, matka se nejdříve pokouší své modlitby uspíšit, což znamená, že sice ví o své povinnosti dítě uklidnit, ale dává přednost splnění vlastního přání. Nevydrží však nátlak v podobě dětského křiku a rozhodne se vzdát se svého záměru. Tím, že nedokončí rituál a raději se jde postarat o dítě, dává najevo, že je ochotna udělat, co se od ní jakožto matky očekává. Nerezignuje však na své přání, a jakmile splní svou povinnost vůči dítěti, usiluje o uspokojení svého zájmu nanovo: „Když už to jinak nejde, přeruší rituál, vystoupá k dítěti a utiší ho, načež začne znovu od začátku.“⁸⁹

Na rozdíl od Sosekiho dřívějších děl tedy nedochází k jednoznačnému prosazování zájmů jednotlivce. Matka se o to sice ze začátku pokouší, ale pak je nucena zachovat se tak, jak to po ní společnost vyžaduje. Přesto se svých zájmů úplně nevzdává a hned jak jsou společenské závazky splněny, věnuje se svým vlastním přáním. To lze chápat jako neochotu přizpůsobit se společenským konvencím a naivní snahu žít podle svého, což někdy přece jen není možné.

4.2.2 *Sanširó*

Román *Sanširó* byl po Sosekiho experimentálním období dalším z řady děl typických pro tohoto spisovatele. Opět je zde mladý muž, který se ocitá v neznámém prostředí a učí se, jak se zachovat v různých, pro něj neobvyklých situacích.

Na rozdíl od Boččana se ale titulní hrdina vydává opačným směrem – ze své rodné vesnice na Tokijskou univerzitu. Krom jiného životního stylu se liší i chování a životní hodnoty tamějších lidí, což je pro mladíka taktéž něčím novým, na co ze svého

⁸⁸ 百度参り, doslova „sterá cesta“. Rituál, při němž člověk stokrát navštíví svatyni nebo svatyně, aby si zajistil splnění svého přání. (viz Kentarō Suzuki, „Ohyakudo,“ *Encyclopedia of Shinto*, Kokugakuin University, 30 Dec. 2010 <<http://eos.kokugakuin.ac.jp/modules/xwords/entry.php?entryID=765>>.)

⁸⁹ Soseki Natsume, *Ten Dreams*, *Scribd.com*, 29 Dec. 2010 <<http://www.scribd.com/doc/12852336/Natsume-Soseki-Ten-Dreams>>.

domova není zvyklý, a tudíž mu činí potíže zachovat se vždy tím správným způsobem. Na rozdíl od Sosekiho předchozího románu *Boččan* se protagonista nesnaží rebelovat proti autoritám ani emancipovat a jeho pohled na svět je spíše naivní.⁹⁰

Hned na počátku románu se například ve vlaku setkává s mladou ženou, která ho požádá, zda by ji nedoprovodil do hotelu. Sanširóovi se do toho příliš nechce, ale tuší, že by podle společenských norem měl ženě pomoci. Protože nemá dostatek odvahy žádost odmítnout, ignoruje své vlastní zájmy a raději se pokouší vyhovět oné neznámé ženě. Ta se však jeho kavalírskému chování při loučení vysmívá a prohlásí o něm, že není příliš odvážný.⁹¹ Přestože se tedy zachoval tak, jak by správně měl, Sanširó se za sebe stydí. Vyčítá si, že se měl zachovat rozhodněji a pokusit se o víc, což by zřejmě bylo v jeho zájmu a zároveň proti zásadám slušného chování. Očividně věří, že žena měla pravdu a že člověk by měl více dát na sebe než na to, co po něm požaduje společnost.

S podobnou myšlenkou přijde i Mineko, jež povahou připomíná ženu z vlaku, když ho nazve zbloudilou ovcí. Jay Rubin ve své interpretaci prohlašuje, že dívka tím má na mysli skutečnost, že Sanširó je nucen bloudit světem, dokud nenajde způsob, jak být sám sebou.⁹² A zároveň odkazuje na další Sosekiho dílo *Nowaki*, kde se tvrdí, že názory mají vycházet z člověka samotného.⁹³ To implicitně naznačuje, že člověk by neměl dát na společnost, ale spíše poslechnout sám sebe a ujasnit si, co jsou jeho osobní cíle.

Sanširó však má právě s touhle myšlenkou problém, neboť se vždy snaží přizpůsobit okolí. Proto se zpočátku projevuje jeho zdrženlivost, kterou se naučil na venkově, například i ve způsobu jeho studia. Ze začátku chodí dokonce na mnohem více přednášek, než musí, ale jak postupně začíná přivykat studentskému životu ve velkém městě, je místo rodiny ovlivňován spolužáky. To má za následek, že upouští od svých zásad a buďto na přednášky přestává docházet, nebo na nich nevěnuje dostatečnou pozornost probíraným tématům. Tím se vzpírá povinnostem, jež má vůči své rodině, která mu hradí jak studium, tak životní výlohy. Znamená to tedy, že Sanširův postoj se od jeho cesty vlakem změnil, a už nadále není tím bojácným chlapcem.

⁹⁰ viz Yu, 74-75.

⁹¹ viz Soseki Nacume, *Sanširó*, překl. Klára Macúchová, (Praha: Brody; Argo, 1996) 15.

⁹² viz Jay Rubin, „Sanshiro and Soseki,“ *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 36 (1976): 162. *JSTOR*.
Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 26 Oct. 2010 <<http://www.jstor.org/stable/2718742>>.

⁹³ Cit. in tamtéž.

Tuto teorii podporuje i příhoda z výstavy, kde Sanširó a jeho přátelé projdou okolo žebráka, aniž by mu něco dali. Až když je chlapec na přítomnost žebráka upozorněn, uvědomí si, jak se právě zachoval: „...pocítil, jak se hroučí mravní zásady, podle nichž byl vychováván. On sám ale kolem žebráka prošel a nepodal mu ani *sen*, navíc si musel přiznat, že k němu pocítil nevraživost.“⁹⁴ Kdyby se podobná příhoda stala ještě v jeho rodné vesnici, pravděpodobně by muži něco dal. Jenže Sanširó je ovlivněn sobeckým jednáním lidí okolo něj a po jejich vzoru odmítá žebrákovi pomoci, i když je to proti všemu, co se kdy učil.

Na druhou stranu nutno podotknout, že ne vždy zanedbává své závazky ze svého vlastního popudu. Když ho třeba pan Nonomija, který byl chlapcovou rodinou ustanoven jako jeho dohled, požádá, zda by nemohl něco zanezt jeho sestře do nemocnice, je Sanširó postaven před volbu mezi splněním povinností vůči své rodině a vůči svému patronovi. Pokud se rozhodně pro první možnost, půjde na přednášky jako správný student; druhou možností je pak vyhovění Nonomijově žádosti. Takže ať už Sanširó udělá jedno nebo druhé, vždy někoho zklame. Ovšem oddanost rodině by měla být přeci jen o něco důležitější, takže tím, že raději splní přání pana Nonomiji, zanedbá Sanširó svou synovskou povinnost. Tato neúcta k rodičům ho ovšem nijak netrápí, naopak poznamenává, „že se nic nestane, když zmešká jednu dvě hodiny.“⁹⁵ Něco takového by si předtím jistě nedovolil.

Velmi důležitá je i záležitost ohledně půjčky od Mineko, do které je Sanširó zamilován. Chlapec nejdříve váhá a představa, že od dívky žádá peníze, se mu protiví, ale nakonec za ní přeci jen zajde. Přesto zůstává v téhle záležitosti nejistý, jako by se nemohl rozhodnout, jestli dělá správnou věc.

Jak už bylo zmíněno u podobné scény v *Boččanovi*, půjčka de facto vytváří blízký vztah mezi zúčastněnými osobami. Toto spojení je založeno na vděčnosti či respektu, tedy důležitých společenských hodnotách. Sanširó se však chová, jako by s něčím takovým nechtěl mít nic společného, a půjčené peníze se snaží co nejdříve vrátit. Pak ho ale napadne, že by nebylo vhodné jít k Mineko tak brzy po jeho první návštěvě, a vrácení peněz odkládá, až je utratí. Kamarád mu tvrdí, že jde o půjčku na věčnou oplátku, na což Sanširó nemá odpověď. Důvod je nejspíš ten, že si konečně uvědomil, že tahle situace mezi nimi utvořila nějaký vztah. To si potvrdí, když se později vydá peníze přeci jen vrátit. Hned jak Mineko zjistí, proč za ní přišel, její postoj k němu se

⁹⁴ *Sanširó*, 90.

⁹⁵ *Tamtéž*, 49.

změní. Sanširó tedy nakonec zjišťuje, co pro ně pro oba ta půjčka znamená, a peníze jí nevrátí, aby onen vztah zachoval. Je tedy vidět, že v závěru už nemyslí jen na splnění vlastního přání, ale raději volí to, co je lepší ze společenského hlediska.

Sanširó, na rozdíl třeba od Boččana, projde v průběhu románu změnami, byť ne příliš velkými. Z venkovského kluka, dodržujícího všechna morální i společenská pravidla, se pod vlivem velkoměsta a jeho obyvatel postupně stává individualisticky smýšlející student. Jeho postoje se však nezmění nijak radikálně a na konci příběhu se ustálí na jakémsi kompromisu mezi egocentrismem a altruismem.

4.2.3. *Brána*

Posledním románem z první Sosekiho trilogie je *Brána*, pojednávající o prostém životě úředníka Sósukeho a jeho ženy Ojone. Ti jsou náhle postaveni před problém, jak se postarat o Sósukeho mladšího bratra, kterému až doteď financovali vzdělání příbuzní. Vyjednáváním s tetou a jejím synem je pověřen právě Sósuke, jakožto Korokuův právoplatný opatrovatel.

Přestože má Sósuke povinnost pomoci svému bratrovi, nebere své závazky příliš vážně a návštěvu příbuzenstva stále oddaluje. Toto jeho chování není způsobeno pracovním vytížením či jinými záležitostmi, nýbrž Sósukeho nechotou udělat to, co se po něm vyžaduje. Když je na něj ze strany Korokua stále činěn nátlak, je přeci jen nucen jednat, ale místo obligátní návštěvy raději pouze pošle dopis, čímž považuje svou povinnost za splněnou.

Stejný postup pak opakuje, když z tetiny odpovědi zjistí, že s jakýmkoliv rozhodnutím se musí počkat, dokud se její syn nevrátí ze služební cesty. O vývoji situace vyrozumí Korokua, ale dál se o nic nestará. Má totiž pocit, že se alespoň prozatím zbavil tohoto břemene, a dokud ho okolnosti nedonutí začít jednat, je mnohem snazší na všechno zapomenout.⁹⁶

Toto lehkomyšlné chování se u Sósukeho projevovalo už v době jeho studií na vysoké škole. Na rozdíl od svých spolužáků ho učení nijak zvlášť nezajímalo a hodiny občas vynechával. Tímto neplněním svých povinností se samozřejmě vzpíral tomu, co se od něj, jakožto studenta, očekávalo. Zároveň také takovým přístupem neprokazoval vděčnost své rodině, která mu vzdělávání umožňovala. A jak už bylo dříve řečeno,

⁹⁶ viz Soseki Natsume, *The Gate*, transl. Damian Flanagan, (London: Peter Owen, 2006) 27.

závazky vůči rodině jsou ty nejvýznamnější a jejich porušování je bráno jako velmi závažné.

Z předcházejících odstavců je patrné, že Sósuke nepovažuje plnění svých povinností za prioritní, ale neznamená to, že by je všechny přímo kategoricky odmítal a ignoroval je. Na rozdíl od Boččana či Sanširóa není Sósuke tak naivní, aby si myslel, že je schopen postavit se společnosti a žít si po svém. Sósuke je také starší než výše zmínění protagonisté, a právě to může být důvodem jeho pocitu deziluze.⁹⁷ Například obligátní návštěvy příbuzenstva se víceméně snaží dodržovat i přes to, že jsou mu nepříjemné a že se z nich vždy snaží odejít co nejdříve. Zároveň se zmiňuje, že ho k tomu nutí pocit, že dělá něco špatně.⁹⁸ V tomhle případě si tedy uvědomuje, že by se měl podřídit společenským normám, a udělá to, co se od něj očekává. Tím, že splní své závazky tak, jak má, se zbavuje pocitu viny.

Sósuke se však necítí vinen jen za to, co nedělá, přestože by měl, ale trápí ho i jeho dřívější chování. Nejdůležitější čin, za který cítí vinu, se odehrál za jeho studentských let, kdy se seznámil s Ojone. Tehdy byla dívka přítelkyní či dokonce manželkou⁹⁹ Sósukeho kamaráda Jasuie, se kterým i bydlela. Sósuke se však i přes tuhle skutečnost zachoval sobecky a kamarádovi Ojone přebíral. Jeho osobní zájmy tedy převážily nad jeho povinnostmi vůči Jasuiovi, jakožto jeho kamarádovi, a svým činem zradil jejich přátelství, které kvůli tomu zaniklo. Zároveň poruší i závazky vůči své rodině, když odejde ze školy a uteče s Ojone do Hirošimy. Toto rozhodnutí naznačuje, že Sósuke není schopen čelit výtkám společnosti a raději tedy volí útěk.¹⁰⁰

V době, kdy se tento incident odehrál, nepocíťoval Sósuke žádné výčitky svědomí ohledně toho, co provedl. Když se však po letech dozvídá, co se s jeho tehdejším přítelem stalo, cítí se za tento vývoj událostí zodpovědný. Svoje počínání vidí jako prohřešek, a vše špatné, co dvojici v životě potkalo, je odplatou za jejich mladistvou pošetilost. Za součást trestu je brána například i bezdětnost páru, která trápí především Ojone. Té je věštce řečeno, že někomu ublížila a kvůli tomuto provinění

⁹⁷ Viz Edwin McClellan, „The Implications of Soseki's Kokoro,“ *Monumenta Nipponica*, 14.3/4 (1958 – 9): 356. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 2 Nov. 2010 <<http://www.jstor.org/stable/2382774>>.

⁹⁸ viz *Gate*, 39.

⁹⁹ Jejich vztah není v knize upřesněn.

¹⁰⁰ viz Yu, 96.

nemůže mít děti.¹⁰¹ Navíc je naznačeno, že neexistuje naděje, že by se jejich život po odpykání trestu zlepšil a spíše je nastíněno, že je očekávají další neštěstí.¹⁰²

Sósuke už děle nesnese vinu a pocit bezvýchodnosti, a rozhodne se proto hledat vykoupení v buddhistickém chrámu, kde se věnuje zenové meditaci. Doufá, že tak odčiní svůj hřích a najde ztracený klid. Z tohoto rozhodnutí pro Sósukeho vyplyne hned několik závazků vůči lidem, kteří mu chtějí pomoci v uskutečnění jeho přání. Prvním z nich je spolupracovník, díky němuž Sósuke získá doporučující dopis pro přijetí do chrámu, druhým pak mnich, který ho dostane na starost, a v neposlední řadě má povinnost i vůči Ojone, která ho v tom podporuje. Díky všem těmto závazkům není Sósuke schopen odejít z chrámu dřív, než bylo plánováno, jelikož pociťuje, že se musí snažit co nejvíce.¹⁰³ Přestože tedy nakonec není schopen dosáhnout prozření, udělal vše pro splnění povinností vůči těm, kdo ho podporovali.

Podobným vývojem prochází během knihy i protagonistův mladší bratr Koroku, v němž Sósuke vidí sám sebe za mlada.¹⁰⁴ Na začátku je představen jako sebestředný mladík, kterému záleží jen na tom, aby mohl studovat bez ohledu na to, kdo to zaplatí. Stejně tak nepociťuje vděčnost, když mu jeho bratr nabídne ubytování, a ještě se cítí ukřivděně, když má Ojone pomáhat v domácnosti. Později si ale začíná uvědomovat, že dostatečně neoceňuje pohostinnost svých příbuzných, a na důkaz svých díků kupuje Ojone různé maličkosti a pomáhá, kde může. Příkladem takového jednání je incident s Ojone, které se udělá zle, a Koroku je poslán, aby sehnal doktora a později i vyzvedl léky. Dá se tedy vyzorovat, že Koroku přichází na to, že jeho egoistické chování není příliš vhodné, a snaží se manželům jejich nezištnost oplatit.

Podle kritiků je *Brána* prvním Sósekiho románem, kde je jednotlivec vystaven neustálému tlaku společnosti.¹⁰⁵ To zároveň vyžaduje častější rozhodování, jestli se zachovat tak, jak se to od něj očekává, či poslechnout sám sebe. Ačkoliv se postavy ze začátku brání a snaží se spíše prosazovat vlastní vůli, jejich prohřešek je jim stále připomínán a jsou potrestáni osamělostí. Proto postupně uznávají, že je nutné se držet společenských pravidel pro udržení vzájemných vztahů.

¹⁰¹ viz *Gate* 133.

¹⁰² viz Biddle, 409.

¹⁰³ viz Biddle, 186.

¹⁰⁴ viz Yu, 93.

¹⁰⁵ Cit in tamtéž, 97.

4.3 Shrnutí let 1907 – 1910

Na rozdíl od předchozího období projevuje Sóséki více svobodné vůle a je proto schopen věnovat se vlastním zájmům bez toho, aby musel brát ohledy na společnost. To vede k jeho odchodu z místa vyučujícího a začátku spisovatelské kariéry na plný úvazek, tedy něčeho, co si Sóséki vždy přál. Tato svoboda se sice zpočátku projevuje i na jeho tvorbě, když se spisovatel rozhodne zkusit napsat několik experimentálních děl.

Postupem času však zjišťuje, že ho přeci jen svazují povinnosti, kterým se nedokáže vyhnout, jako například závazky vůči zaměstnavateli či rodině. To se později projevuje i v jeho románech, kde jsou protagonisté čím dál více nuceni se přizpůsobovat okolí, a pokud to neudělají, čeká je trest, jako je tomu v posledním románu z tohoto období – *Bráně*.

5. Pozdní období (1910 – 1916)

Období mezi léty 1910 – 1916 bylo navzdory Sósekiho zhoršujícímu se zdravotnímu stavu a dalším tragickým událostem velmi plodné. I nadále pokračoval v psaní románů pro *Asahi Šimbun*, a tak na začátku roku 1912 vycházelo první dílo ze Sósekiho druhé trilogie *Po jarní rovnodennost a dál* (*Higan sugi made* – 彼岸過迄, 1912), na konci téhož roku pak *Poutník* (*Kódžin* – 行人, 1912). Poslední z této trilogie je *Kokoro*¹⁰⁶ (*Kokoro* – こゝろ, 1914). Posledními Sósekiho romány jsou pak *Tráva u cesty* (*Mičikusa* – 道草, 1915) a *Světlo a temnota* (*Meian* – 明暗, 1916), který kvůli předčasné Sósekiho smrti zůstal nedokončený.

Sóseki dále napsal *Vzpomínky* (*Omoidasu koto nado* – 思い出す事など, 1910), což je sbírka různorodých textů, čínských básní a haiku, založená na autorových deníkových zápiscích.¹⁰⁷ V roce 1915 pak vydal sbírku 39 esejů *Uvnitř skleněných dveří* (*Garasu do no uči* – 硝子戸の中, 1915). Mimoto se věnoval sérii přednášek, s nimiž navštěvoval různé vysoké školy, a v této době také přednesl známý proslav *Můj individualismus* (*Watakuši no kodžin šugi* – 私の個人主義, 1914).

Z tohoto závěrečného období jsem pro bližší rozbor vybrala román *Po jarní rovnodennost a dál*, kde je dobře patrný vývoj ústřední postavy s ohledem na konflikt mezi zájmy společnosti a jedince. Dalším románem, který zde chci popsat, je *Kokoro*, abych na něm demonstrovala důsledky sebestředného chování, které jsou zde zcela zjevné. Posledním analyzovaným románem je *Světlo a temnota*, který jsem vybrala, protože jde o Sósekiho poslední dílo, a tudíž bude zajímavé zjistit, jaký byl autorův postoj k probírané problematice těsně před jeho smrtí.

5.1. Poslední roky života

Od poloviny roku 1910 byl Sóseki v důsledku žaludečních obtíží hospitalizován a v srpnu dokonce upadl do kómatu.¹⁰⁸ Propuštěn do domácího léčení byl až v únoru následujícího roku, onemocnění se však opakovaně projevovalo až do roku 1916, kdy

¹⁰⁶ Běžně se nepřekládá a ponechává se původní název.

¹⁰⁷ Viz Yu, 99 – 100.

¹⁰⁸ Během tzv. krize Šúzendži trpěl Sóseki žaludečními vředy, jejichž prasknutí u něj způsobilo zvracení krve, což vedlo k anémii a později k již zmíněnému kómatu (viz Yu, 99).

mu podlehl. Někteří kritici¹⁰⁹ tvrdí, že právě tahle událost silně ovlivnila Sosekiho psychiku a měla vliv i na jeho tvorbu.

Přestože po tak dlouhé nemoci by se dalo očekávat, že se Soseki bude šetřit, rok 1911 byl pro něj stejně náročný jako každý jiný. Hned v únoru se objevil první případ konfliktu zájmů. Ministerstvo školství udělilo Sosekimu doktorský titul, aniž by se ho zeptalo na jeho stanovisko. Soseki titul odmítl, čímž si u některých vysloužil kritiku, že je příliš excentrický, u jiných byl za svůj nekompromisní postoj chválen.¹¹⁰ Zastával názor, že nikdo nemá právo mu titul vnucovat a že by mělo záležet i na jeho rozhodnutí, jestli ho chce, nebo ne. Tím opětovně dokazuje, že mu záleží na jeho vlastních zájmech daleko víc, než na mínění okolí.

Přesto jde o jednu z posledních výraznějších příležitostí zachovat se egocentricky a nedbat názorů společnosti. V červnu byl požádán, aby připravil přednášky pro vzdělávací institut v Naganu, v srpnu v nich pak na přání *Asahi Šimbun* pokračoval ve městech v oblasti Kansai.¹¹¹ Ačkoliv se sotva zotavil, a měl by tudíž brát ohledy na svůj zdravotní stav, vrhl se Soseki raději do práce. Vzhledem k tomu, že o oba cykly přednášek byl požádán, lze usuzovat, že se nejednalo o jeho vlastní přání. Zvláště ve druhém případě je zřejmé Sosekiho plnění povinnosti vůči zaměstnavateli, jímž bylo vedení novin. Jako důvod k této změně by se dalo označit již zmíněné onemocnění, které měl Soseki ještě v živé paměti. Kvůli dlouhodobému pobytu v nemocnicích totiž nemohl dostát svým pracovním závazkům, což mohlo vést k pocitu, že svým zaměstnavatelům něco dluží. To by vysvětlovalo jeho ochotu cestovat po Japonsku a připravovat proslovy, přestože ho psaní bavilo daleko více.

Soseki navíc v těchto přednáškách probral i téma konfliktu jednotlivce a společnosti, kde se zaměřil na povinnost jednotlivce podřídit se společnosti vykonáváním svého zaměstnání. Výjimkou jsou podle něj profese jako vědec, filozof a umělec, patří mezi ně tedy i sám Soseki. Původně plánovaná kritika moderní společnosti se však nečekaně změnila v omluvu za odlišnost svého povolání s ohledem na závazky vůči společnosti.¹¹² Přestože Soseki vždy prosazoval individualitu jako

¹⁰⁹ Největším zastáncem této teorie je Komija Tojotaka, autor Sosekiho biografie (viz David Pollack, „Framing the self. The Philosophical Dimensions of Human Nature in Kokoro“, *Monumenta Nipponica*, 43.4 (1988): 418. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 2 Nov. 2010 <<http://www.jstor.org/stable/2384795>>).

¹¹⁰ Mezi největší sympatizanty patřil jeho bývalý učitel James Murdoch (viz Yu, 103).

¹¹¹ viz Valdo Humbert Viglielmo, „An Introduction to the Later Novels of Natsume Soseki“, *Monumenta Nipponica*, 19.1/2 (1964): 16-7. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 13 Oct. 2010 <<http://www.jstor.org/stable/2383282>>.

¹¹² viz Yu, 105.

nejdůležitější hodnotu, jeho postoj se v téhle době očividně mění. To odráží i jeho nové motto „*sokuten kjoši*“,¹¹³ které nahradilo původní „podle mého“.

Po skončení přednášek se jeho stav opět zhoršil a následovala další hospitalizace. I to mělo nejspíš svůj podíl na Sósekiho podání výpovědi. Ačkoliv ho smlouva zavazovala napsat alespoň jeden román ročně, kvůli nemoci nebyl schopen svůj úkol už více jak rok splnit. Druhým důvodem pak byl odchod jeho přítele, který se zasloužil o Sósekiho přijetí do *Asahi Šimbun*. Spisovatel pravděpodobně cítil, že když odchází jeho kamarád, je jeho povinností ho následovat. Kombinace obou důvodů tedy vedla u Sósekiho k pocitu, že již nadále není schopen pracovat u těchto novin, a jako nejlepší řešení pro svého zaměstnavatele viděl svůj odchod. Je nepravděpodobné, že by tím sledoval vlastní zájmy, neboť psaní ho bavilo a *Asahi Šimbun* mu kariéru spisovatele zaručoval. I v tomto případě upřednostnil zájmy společnosti před svými vlastními, naštěstí však redakce jeho výpověď nepřijala, takže se kvůli svému rozhodnutí neznevýhodnil. Místo odchodu se tak novinám omluvil ve formě dalšího románu, *Po jarní rovnodennost a dál*, kde se mimo jiné věnoval i rodinné tragédii, která ho v téhle době postihla.¹¹⁴

K tématu individuality se vrátil i v roce 1914 ve svém projevu *Můj individualismus*, který se podle Biddla dá shrnout tak, že Sóseki v podstatě neodděloval svoje potřeby od potřeb druhých a potažmo i celé společnosti.¹¹⁵ Takže se dá říct, že Sóseki byl sice individualista, ale ne egocentrik,¹¹⁶ byl ovlivněn Západem, ale zároveň si ponechával i japonský způsob myšlení. Jinými slovy se samozřejmě snažil dosáhnout svých vlastních cílů, ale na druhou stranu neprosazoval své zájmy za každou cenu.

5.2. Pozdní tvorba

5.2.1 Po jarní rovnodennost a dál

Příběh románu *Po jarní rovnodennost a dál* se primárně týká čerstvého absolventa vysoké školy, Keitaróa, ale podstatnou část tvoří i vyprávění jeho známých a

¹¹³ 即天去私 – sokuten kjoši, dosl. řídit se podle nebes a zřít se sám sebe, pozdější Sósekiho motto. Přesný význam není jasně definován, podle Keena to znamená, že si člověk má najít nějaký vyšší cíl a jít za ním, dokud se nezbaví svého egoismu (viz Keene, 338). Podle Biddla souvisí tento termín s přirozeností člověka, která nám diktuje respektovat ostatní a popírat sám sebe (viz Biddle, 396). Sám Sóseki se vyjádřil ve smyslu oddanosti svým povinnostem, která člověku přináší pocit naplnění (cit. in Biddle, 418).

¹¹⁴ V listopadu náhle z neznámých příčin zemřela jeho pátá dcera Hinako (viz Yu, 107).

¹¹⁵ viz Biddle, 394.

¹¹⁶ Cit. in tamtéž, 395.

přátel. Nejvýraznější roli má Keitaróův kamarád Sunaga a jeho dva strýcové, které Keitaró požádá o pomoc při shánění pracovního místa.

Keitaróova představa o zaměstnání je však dosti mlhavá. Ještě za studentských let měl v úmyslu vlastnit kaučukovou plantáž v Singapuru, od čehož pak ale raději upustil, kvůli přílišné obtížnosti. Nicméně taková drobnost nedokázala utlumit jeho vášeň pro neobyčejné věci.¹¹⁷ Od podobných nápadů ho ale odrazuje kamarád Morimoto s tím, že pro tak vzdělaného člověka se tyto vrtochy nehodí a lidé z jeho okolí mu stejně nedovolí věnovat se něčemu takovému.¹¹⁸

Keitaró je však už touhle dobou ochoten obětovat svoje pátrání po dobrodružství ve prospěch hledání běžného, a tudíž společensky uznávaného živobytí: „Prozatím se vzdám svých snů. Zjistil jsem, že vydělávat si na živobytí je důležitější.“¹¹⁹ Znamená to tedy, že u něj poměrně záhy vítězí jeho smysl pro povinnost, který mu znemožňuje řídit se vlastními přáními. Právě proto, že Keitaró cítí potřebu vyhovět svému okolí, pokračuje v hledání místa, i když se to zdá beznadějně. Na druhou stranu, jeho hledání zaměstnání není nikterak usilovné, protože i přes veškerá očekávání rodiny není ochoten se tomuto úkolu plně věnovat.

Částečně ho v takovémto chování ovlivňuje jeho kamarád Sunaga, který má ke shánění práce podobný, ne-li lehkomyšlnější přístup. Stejně jako Keitaró nebere tento úkol příliš vážně a přestože má spoustu nabídek, všechny odmítá, protože mu nevyhovují. I Keitaróovi připadá Sunaga příliš náročný: „Jsi příliš vybíravý. Promarňuješ takové skvělé šance. Jestli se ti nezamlouvají, tak mi aspoň jednu přenechej.“¹²⁰ Je zřejmé, že přestože Keitaró s plněním svých povinností nijak nespěchá, je jeho chování přeci jen zodpovědnější než Sunagovo. To dokládá i jejich následný rozhovor:

„No, a když pomineme, že by sis musel vydělávat na živobytí, co bys chtěl dělat?“

Keitaró odpověděl, že by si přál dělat to, co dělají detektivové metropolitní policie.

„No tak proč to nezkusíš? Je to celkem prosté.“

¹¹⁷ viz Soseki Natsume, *To the Spring Equinox and Beyond*, (Tokyo: Charles E. Tuttle Company, Inc., 1985) 19.

¹¹⁸ viz tamtéž, 29.

¹¹⁹ Tamtéž, 45.

¹²⁰ Tamtéž, 40.

„Tak prosté to zase není.“¹²¹

Sunagu očividně netrápí, že on i Keitaró mají svou povinnost vůči rodině a potažmo i společnosti. Raději prosazuje své osobní zájmy a následně k tomu navádí i kamaráda.

Keitaró je tak ve svém rozhodování pokaždé někým ovlivňován, takže jeho postoje jsou spíše odrazem postojů jeho kamarádů než jeho vlastní. Nicméně se posléze přeci jen rozhodne, že dá přednost zájmům společnosti. Zavrhne proto své „romantické“¹²² sny a podřídí se požadavkům okolí. To se odrazí i na jeho přístupu k hledání práce, a jakmile se objeví příležitost nechat si pomoci od Sunagova strýčka, využije ji a nenechá se odbýt. Tím zcela jasně demonstruje své odhodlání chovat se tak, jak se od něj očekává.

Nicméně ne vždy platí, že Keitaró opomene své zájmy. Například když Morimoto náhle zmizí z podnájmu bez placení, hostitelská rodina požaduje, aby jim Keitaró prozradil kamarádovo místo pobytu. Ten to však odmítá, což by se na první pohled mohlo pokládat za lojalitu k příteli. Keitaró však později vysvětluje, že se sobecky bál toho, aby nebyl s Morimotem nijak spojován,¹²³ což by zranilo jeho pýchu.¹²⁴ Přestože tedy jsou přátelé, Keitaró k mladíkovi pociťuje jistou antipatii a distancuje se od něj, aby si nepoškodil svou vlastní pověst, což se bezpochyby dá označit za egoistické chování.

Podobné případy jsou však spíše výjimkou, jak dokládá i další příklad, kdy je Keitaró požádán, aby sledoval jistého muže. Svě úlohy se zhostí přímo svědomitě, jenže pak ho zaujme žena, která se setká se sledovaným mužem. Keitaró se tak musí rozhodnout, jestli uposlechnout požadavek Sunagova strýčka Tagučiho a pokračovat ve svém úkolu, nebo se řídit vlastní touhou a zjistit více o neznámé ženě. Nakonec si uvědomí své závazky vůči Tagučimu, potlačí své přání a soustředí se na svou povinnost.

K tomuto rozhodnutí mu jistě dopomůže i zjištění, že přestože si mohl splnit svůj sen a na chvíli se stát detektivem, stal se obětí Tagučiho vtípu. To na Keitaróa zapůsobí jako nezdár,¹²⁵ což by se také dalo vykládat jako potrestání za snahu prosadit své vlastní zájmy za každou cenu.

¹²¹ *To the Spring Equinox*, 41.

¹²² Tamtéž, 47.

¹²³ Tamtéž, 52.

¹²⁴ viz Nakayama, 363.

¹²⁵ Viz Doi, 69.

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že přestože je Keitaróovo chování zpočátku poměrně sebestředné, velice rychle se podvoluje tlaku okolí. To vede k přizpůsobení se sociálním konvencím a následkem toho i k zavrnutí jakýchkoliv projevů sobeckosti. Beongcheong Yu sice tvrdí, že čtenáři u Keitaróa marně čekají na nějaký vývoj postavy,¹²⁶ Harue Summersgill si naopak myslí, že Keitaró prochází dost velkou změnou,¹²⁷ s čímž souhlasím a čemu nasvědčují i předchozí odstavce.

5.2.2. *Kokoro*

Protagonistou románu *Kokoro* je student vysoké školy, který, podobně jako všechny ostatní postavy, není označován jménem. Ten o prázdninách naváže přátelství s nevšedně jednajícím starším mužem, jehož označuje jen jako Senseie. Postupně se s ním i s jeho ženou sblíží a zároveň se začíná zajímat o Senseiovu tajemnou minulost, o které se však dozvídá až těsně před jeho smrtí.

Sensei zprvu odmítá cokoli o své minulosti studentovi prozradit, ale posléze slíbí, že mu jednou vše vypoví. Tento závazek následně i splní, když mladíkovi těsně před svou smrtí pošle dopis s vysvětlením. V něm se zmiňuje, že byl často v pokušení svůj slib porušit, ale díky silně vyvinutému smyslu pro povinnost svůj závazek vůči němu splnil.¹²⁸ Je tedy ochoten opomenout své vlastní zájmy, za něž se dá považovat udržení svých skutků v tajnosti, a to i přes skutečnost, že se jinak snaží veškerým povinnostem vyhýbat.¹²⁹

Ne vždy však Sensei upřednostňoval zájmy společnosti, jak dokládá například jeho nesouhlas s plánovanou svatbou se sestřenicí. Tento sňatek by samozřejmě nejvíc pomohl dívčině rodině, ale zároveň by tím mladík oplatil laskavost svému strýci, který se mu staral o dům a finance během jeho studií. Nicméně Sensei už byl ovlivněn životem v Tokiu, kde studoval, a tudíž věřil, že by si měl spíše vzít dívku z lásky, jak tomu bylo zvykem na Západě.¹³⁰ V té době mladík ještě netušil, že ho strýc okrádá, takže jeho odmítnutí bylo z čistě osobních důvodů, a sám mladík k tomu podotkl, že „alespoň jednou bylo po jeho.“¹³¹

¹²⁶ Viz Yu, 110

¹²⁷ Viz Summersgill, 75-6.

¹²⁸ Soseki Natsume, *Kokoro*, (Chicago: Regnery Gateway, 1957) část 3. 20 Sep. 2010 <<http://www.ibiblio.org/eldritch/ns/soseki.html>>.

¹²⁹ viz tamtéž.

¹³⁰ Viz Doi, 117.

¹³¹ *Kokoro*, část 3.

Podobně prosadil své zájmy i v případě, kdy přesvědčil svoji hostitelskou rodinu, aby ubytovala jeho kamaráda K. Majitelka domu byla proti tomuto nápadu, ale Senseiovi se nakonec podařilo ji přeci jen přemluvit. To jasně naznačuje, že mladík upřednostnil své přání na úkor zájmů jeho hostitelské rodiny. Ovšem na druhou stranu se dá říct, že svým skutkem také plnil povinnost vůči příteli, takže se toto chování nedá označit za vysloveně egocentrické.

Naopak většina indicií poukazuje spíše na to, že Sensei z počátku nemá dostatek kuráže, aby prosazoval své vlastní zájmy na úkor zájmů společnosti. Proto je také pohoršen, když se jeho kamarád začne chovat sebestředně. K. totiž odmítne plnit své povinnosti vůči své adoptivní i vlastní rodině tím, že se místo studia medicíny věnuje náboženství. Sensei je sice proti tomu, ale v zájmu zachování přátelství kamarádovi nic nevyčítá, což ovšem neznamená, že ho přítelovo chování netrápí. Z toho je patrné, že Senseiovo jednání není natolik volnomyšlenkářské jako kamarádovo. Navíc to také dokazuje, že mladík pocítuje závazky vůči K., a raději se mu snaží pomoci dosáhnout jeho cílů, než aby mu vnucoval své vlastní názory.

Zároveň je nucen opomenout své zájmy i v době, kdy si začne všímat sblížení K. s dcerou z hostitelské rodiny. Protože Senseiovi dívka také imponuje, bylo by v jeho vlastním zájmu, aby se svého soka zbavil. Jenže byl to právě on, kdo K. do domu přivedl, a bylo by od něj sobecké, kdyby ho nyní požádal, aby odešel. Kvůli svým povinnostem vůči příteli to tedy neudělá, čímž se jednoznačně znevýhodní.

Na druhou stranu si postupně začíná uvědomovat, že kamarádovi nechce ustoupit a že si dívku chce opravdu vzít. Rozhodne se proto dobře mířenými poznámkami narušit vyrovnanost K. Sám se ke svému jednání vyjádří tak, že kdyby nešlo o dívku, byl by k příteli přívětivější a pomohl mu.¹³² Nyní ho však zajímají jeho vlastní zájmy, a proto je ochoten obětovat i své přátelství, jen aby dosáhl svého.

Pro Senseie je však sobecké jednání atypické a objevuje se u něj nutkání kamarádovi se omluvit a poprosit za odpuštění, je však brzy přeci jen překonáno jeho pýchou. Nicméně zmíněný impuls poukazuje na skutečnost, že u mladíka není egoismus hluboce zakořeněn a že je schopen vzít na vědomí nejen své vlastní zájmy, ale i zájmy svého okolí. Přestože tedy své jednání nezmění, alespoň ho odsuzuje: „Díky prohnanosti jsem zvítězil. Ale jako člověk jsem selhal.“¹³³

¹³² viz *Kokoro*, část 3.

¹³³ Tamtéž.

Podobně rozporuplné chování se u Senseie projeví i těsně po smrti K. První mladíkovou myšlenkou je zajistit, aby nijak neutrpěla jeho vlastní pověst. Hned v zápětí se však již omlouvá své hostitelské rodině za způsobené potíže, k čemuž ho, podle vlastních slov, „donutilo svědomí proti jeho vůli.“¹³⁴ Přestože by se nejspíš rád choval sebestředně, ve skutečnosti takový není, a proto ani tímto způsoben nedokáže jednat. Takže sice dosáhl svého a získal milovanou dívku, ale nepřináší mu to očekávanou radost. Naopak má pocit, že je zodpovědný za smrt K., jako by to byl on sám, kdo ho zabil.¹³⁵ Tímto chováním navíc sám sobě připomíná svého strýce, což ho naprosto znechutí.¹³⁶

Když se objeví příležitost projevit nesobeckost péčí o tchýni, nadšeně se tohoto úkolu chopí, aby si dokázal, že může pomoci druhým lidem. Ve svém jednání vidí jakési odčinění svého egoistického chování.¹³⁷ Ze stejného důvodu pak pravidelně navštěvuje kamarádův hrob: „Věř mi, že návštěva hrobu je pro mě velmi důležitá.“¹³⁸ Sensei očividně považuje tento zvyk za svou povinnost, a to i přesto, že od smrti jeho kamaráda už uběhla dlouhá doba. Tak silná potřeba plnit závazky vůči příteli bez ohledu na své vlastní zájmy poukazuje na Senseiovu snahu odčinit své sobecké pohnutky za každou cenu.

Přesto však má stále pocit, že za své činy zaslouží trest, což lze vyzorovat i ze skutečnosti, že dvojice je bezdětná. Na otázky ohledně potomstva odpovídá takto:

„Nikdy nebudeme mít děti,“ prohlásil Sensei.

Jeho žena mlčela.

„Proč ne?“ zeptal jsem se.

„Boží trest,“ odpověděl Sensei a hlasitě se zasmál.¹³⁹

Nicméně však stále považuje za nejspravedlivější trest sebevraždu. Jediné, co ho od tohoto skutku odrazuje, jsou závazky vůči jeho ženě, za kterou má odpovědnost. Sensei se po celá léta snaží jednat v jejím zájmu, a potlačuje proto své přání se zabít. Jeho vcelku poklidný život s manželkou však zároveň může být brán jako osobní prospěch, čímž by preferoval své vlastní zájmy, a tudíž odmítal plnit povinnost vůči K. Sám nejspíš dochází k podobnému úsudku, a proto nakonec uznává, že jeho vina je

¹³⁴ *Kokoro*, část 3.

¹³⁵ viz Doi, 122.

¹³⁶ viz *Kokoro*, část 3.

¹³⁷ viz tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž, část 1.

¹³⁹ Tamtéž.

příliš velká na to, aby ji neodčinil. Jinými slovy jeho závazek vůči příteli převáží jeho povinnost vůči manželce.

Přestože tedy Sensei jednal zpočátku nesobecky, objevil se v jeho životě okamžik, kdy se ve snaze dosáhnout vlastních cílů zachoval egoisticky. To mělo za následek smrt jeho přítele a zároveň doživotní břemeno viny. Poznal tak, že prosazování vlastních zájmů byla chyba. Ve snaze odčinit svůj prohřešek se Sensei snažil chovat nezištně a ignorovat své vlastní zájmy. Zároveň se ale paradoxně distancoval od společnosti, aby se vyhnul vzniku dalších povinností. Tím se však stává egoistou, neboť nijak neprospívá společnosti.¹⁴⁰ Na rozdíl od Sósukeho v *Bráně* mu však ani toto jednání nedodalo pocit zadostiučinění a jeho rodinný život není ani zdaleka tak harmonický jako život Sósukeho a Ojone. To souvisí i se skutečností, že Senseiova žena na rozdíl od Ojone netuší, proč její manžel cítí takovou vinu, a nemůže mu tudíž pomoci. Sensei jí odmítá prozradit pravdu, aby ji zbytečně nezatěžoval a umožnil jí poklidně žít v nevědomosti. Je tedy zřejmé, že více dbá na zájmy své ženy než na své vlastní.

Nicméně nakonec se Sensei přeci jen rozhodne pro sebevraždu, což je vzhledem k trvající povinnosti vůči manželce poněkud nečekané. Přestože důvod není nikde zcela jasně udán, kritik Etó Džun to pokládá za snahu potrestat sám sebe,¹⁴¹ čímž Sensei demonstroval svůj návrat k tradičním japonským hodnotám.¹⁴² Nakajama Ecuko zase předpokládá, že se Sensei svou sebevraždou pokusil odčinit svůj prohřešek vůči příteli,¹⁴³ čímž vlastně nakonec splnil svou povinnost vůči K.

Z výše uvedeného vyplývá, že ačkoliv mladík spáchá podobný prohřešek proti kamarádovi jako Sósuke, jeho vina je o mnoho větší, a tudíž věří, že nemá nárok na spokojený život. Přesto se s vědomím, co spáchal, pokouší žít dál a starat se o manželku, v čemž vidí svoji prioritní povinnost. Ani během let se však s pocitem viny nedokáže vyrovnat a věří, že svou sobeckost může odčinit jen sebevraždou, čímž splní své závazky vůči K.

¹⁴⁰ viz Niculina Nae, „Kokoro and the Agony of the Individual,“ Nagoya University of Commerce and Business journal of language culture and communication, 4.2 (2002): 21. 26 Apr. 2010
<http://nucba.sampleple.net/themes/s_cic@cic@nucba/pdf/njlcc042/02NAE.PDF>

¹⁴¹ Cit. in Fukuchi, 476-7.

¹⁴² Tamtéž, 483.

¹⁴³ Viz Nakayama, 216.

5.2.3. *Světlo a temnota*

Poslední Sosekiho román *Světlo a temnota* se odehrává během několika málo dnů, během nichž prodělá Cuda Jošio menší operaci a následně se odjede zotavit do lázní. O jeho osobnosti se tak dozvídáme spíše zprostředkovaně díky lidem, kteří jsou mu blízcí, nebo prostřednictvím rozhovorů s ním během návštěv. Mezi tyto blízké patří například jeho manželka, sestra, či přítel z mládí, které také, jak podotkl Keene, „trápí sobecké touhy, jež je izolují od zbytku společnosti.“¹⁴⁴

Dá se tedy říci, že každá postava má v sobě více či méně egoismu, který pak určuje její chování. Například Cudova manželka Nobuko vzpomíná na své seznámení s Jošiem, kdy iniciátorkou jejich vztahu byla právě ona, a prohlašuje, že: „od začátku do konce byla pánem svého osudu a odpovídala za své činy. Nevzpomínala si, že by kdy chtěla ignorovat své vlastní názory a podříditi se mínění někoho jiného.“¹⁴⁵ Z tohoto citátu je zřejmé, že Nobuko měla v mládí dostatek vůle jednat jen podle sebe a neohlížet se na to, co si o jejích činech pomyslí okolí. Nobuko se tak řadí po bok dalších Sosekiho moderních ženských postav, jako jsou Nami z *Polštáře z trávy* či Mineko z románu *Sanširó*. Všechny tři vystupují jako cílevědomé a hlavně sebevědomé ženy v porovnání s nerozhodnými a pasivními mužskými postavami.¹⁴⁶

Přestože tedy Nami i Mineko jsou ideálem pro protagonisty, kterým jejich chování imponuje, Cudovi se chování Nobuko příliš nezamlouvá. Obává se totiž možnosti, že by se mohla chovat dominantně,¹⁴⁷ a snaží se s ní vyjít jen proto, aby se tím zavděčil známým či příbuzným, kteří mají na jejich vztahu podíl.¹⁴⁸ Nedává proto nic najevo a veškeré její chování schvaluje: „Navíc ji v poslední době rozmazloval a dával jí poměrně velkou svobodu. Aby se Onobu zavděčil, musel se stát ještě sobečtějším při jednání s okolním světem, než kdy býval.“¹⁴⁹

Jenže tento egocentrický přístup se u Nobuko postupně mění, a když se setká s manželovým přítelem z mládí, Kobajašim, je šokovaná, přestože muž vykazuje podobné, snad ještě více egoistické chování. Kobajaši se nesnaží žít podle společenských norem, což mnoha lidem včetně Nobuko a Cudy zrovna nevyhovuje.

¹⁴⁴ Keene, 338.

¹⁴⁵ Soseki Natsume, *Light and Darkness*, (London: Pan Books, 1985) 116.

¹⁴⁶ viz Ridgeway, 30. Tradiční postavení je samozřejmě opačné a právě to zde Soseki upřednostňuje. Z tohoto jeho konceptu také pochází jedna teorie o původu názvu románu, kde žena je brána jako světlo (明 – *mei*), které stojí v protikladu proti mužské temnotě (暗 – *an*). (viz Rubin, „Sanshiro and Soseki,“ 153.)

¹⁴⁷ viz Auestad, 104.

¹⁴⁸ viz *Light and Darkness*, 258.

¹⁴⁹ Tamtéž, 175.

Muž dokonce prohlásí, že úmyslně žije tak, aby ho lidé neměli v oblibě.¹⁵⁰ Tím se samozřejmě staví proti zájmům společnosti, protože se nesnaží zapadnout, neudrhuje přátelské styky s okolím a celkově je spíše lidem na obtíž. Sama Nobuko si o něm myslí, že je opovrženímhodný.¹⁵¹ Tím, že odsuzuje jeho chování, však zároveň vyjadřuje nesouhlas s podobným chováním obecně, potažmo tedy i s tím, jak jednala v mládí. Lze tedy vyvodit, že prošla změnou, na jejímž konci je více společensky přizpůsobivou osobou. Sice stále pociťuje touhu, aby bylo po jejím, jako je tomu v případě manželovy operace, kam se vydá proti jeho vůli, ale již se tím nestaví proti společnosti. Naopak i přes ne příliš harmonické manželství, si Nobuko odmítá stěžovat rodičům či známým, což by mohlo vést k špatnému obrazu v očích společnosti. Raději se tváří, že je vše v nejlepším pořádku, a dobrovolně se tak podřizuje diktátu společnosti.

Další důležitou postavou je kromě Cudovy manželky jeho mladší sestra Hideko, která při návštěvě v nemocnici bratrovi vyčítá jeho rozhazovačnost. Cudovi každý měsíc finančně vypomáhá jeho otec a Hidečin manžel se zavázal, že na Cudu dohlédne, aby svému otci dluh splatil. Jenže pak na svou povinnost zapomene, a tak on i Cuda upadají v nemilost. Hideko si proto dává za úkol urovnat vztah mezi jejím bratrem a otcem a snaží se Cudovi domluvit, aby se otci omluvil. Ten však považuje otcovu laskavost za samozřejmost, a i když uznává svou vinu, nepovažuje svůj prohrěšek za nijak zásadní: „Aniž by mu to někdo musel připomínat, moc dobře věděl, že od něj nebylo správné nedostát svému slibu. Jen prostě necítil potřebu to udělat.“¹⁵² Jak lze vidět, Cudův smysl pro povinnost je potlačován snahou vyhovět svým vlastním přáním na úkor závazkům vůči okolí a dokonce i rodině. Totéž si myslí i Hideko, když o svém bratrovi prohlásí, že myslí téměř jen na své blaho.¹⁵³

To se potvrdí, když se ho následně zeptá, co hodlá dělat, a Cudovou jedinou starostí je to, jestli mu otec pošle další peníze. Vůbec nepomyslí na možnost, že by to správně měl být on, kdo vyvine nějakou aktivitu. Jelikož je mladý, zaměstnaný muž, nepochybně by měl být tím, kdo posílá peníze svým rodičům na přilepšenou, a ne naopak.

Ani Hideko není z tohoto jeho postoje nadšená, ale protože se jedná o jejího jediného bratra, je rozhodnutá mu pomoci. Nabídne mu peníze, ale jen pod podmínkou, že se omluví a bude litovat svého jednání. Cuda tuhle možnost zvažuje a to i přesto, že

¹⁵⁰ viz *Light and Darkness*, 154.

¹⁵¹ viz tamtéž, 153.

¹⁵² Tamtéž, 173.

¹⁵³ viz tamtéž, 175.

by se musel podřídit sestře. Je to však konec konců jeho příbuzná a její nabídka pomoci je upřímná, takže by to pro Cudu bylo asi nejlepším řešením, jak se dostat z potíží.

Jakmile se však řeč stočí na Nobuko, kterou Hideko obviňuje, že má podíl na Cudově změně chování, jeho postoj k nabídce se změní. Ukáže se tak, že Hideko měla pravdu a Cuda je loajálnější ke své manželce než k sestře a rodičům.¹⁵⁴ To sice není nic špatného, ale zároveň by kvůli jednomu členu rodiny neměl přehlížet ty ostatní. Cuda však považuje za nutné dokázat, že stojí při své manželce, a sestřinu nabídku nakonec odmítne s tím, že se jí nechce cítit zavázán.¹⁵⁵ Na rozdíl od svého bratra si však Hideko uvědomuje svou povinnost vůči rodině, a proto Cudovi ony peníze dá s tím, že by si vyčítala, kdyby mu je nedala.¹⁵⁶ Má tak nad ním morální převahu, protože na rozdíl od svého staršího bratra se zachovala správně a pomohla mu v nouzi.

Cuda si proto následně uvědomí, že by bylo vhodné se s Hideko udobřit. Důvodem k tomu tentokrát nejsou peníze, protože ty už Cuda získal, ani jeho osobní zájem o dobré rodinné vztahy, ale spíše skutečnost, že to od nich očekává okolí. Hideko by totiž jistě šla za rodiči a celá událost by se nakonec obrátila v neprospěch manželů.¹⁵⁷ I Cudův přítel Kobajaši, který se obvykle staví proti všeobecně přijímaným pravidlům, považuje usmíření za nejlepší řešení.¹⁵⁸ Pro manžele je tedy výhodnější na chvíli zapomenout na vlastní pohnutky a řídit se tím, co je vyžadováno společností, na čemž se také oba shodnou.

Asi největší dilema řeší protagonista s manželkou svého nadřízeného, paní Jošikawa, která v minulosti sloužila jako prostředník ve vztahu Cudy s jeho bývalou přítelkyní Kijoko. Z jejich rozchodu obviňuje Cudu, ten však veškerou provinění odmítá a naopak vše vyčítá paní Jošikawě.¹⁵⁹ I když to není správné, je pro něj daleko jednodušší svalit vinu na někoho jiného. Paní Jošikawa však, na rozdíl od Cudy, cítí vlastní odpovědnost v téhle záležitosti, která ji přiměje vystupovat jako prostředník i v jeho vztahu s Nobuko. Když totiž nevyšel první vztah, ke kterému Cudovi dopomáhala, uvědomovala si, že je nezbytné zajistit hladký průběh vztahu následujícího, aby tentokrát vše dopadlo tak, jak má. Paní Jošikawa tedy pocítuje povinnost pomoci svému chráněnci, a to i přesto, že se k ní nezachoval zrovna nejlépe, když ji obvinil ze

¹⁵⁴ viz Kathryn Sparling, „Meian: Another Reading,“ *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 42.1 (1982) 152. JSTOR. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ 21 Mar. 2011 <<http://www.jstor.org/stable/2719123>>.

¹⁵⁵ viz *Light and Darkness*, 197.

¹⁵⁶ viz tamtéž, 200.

¹⁵⁷ viz tamtéž, 210.

¹⁵⁸ viz tamtéž, 223.

¹⁵⁹ viz tamtéž, 254.

selhání jeho vlastního vztahu. Svůj závazek vůči němu tak sice splní, ale i nadále má potřebu Cudovi pomáhat. Nutno ovšem podotknout, že i její motivace je ovlivněna jejími osobními pohnutkami, neboť velmi ráda ovlivňuje životy ostatních.¹⁶⁰ Příkladem její představy o pomoci je třeba i její naléhání, aby se s Kijoko opět setkal. Právě tohle setkání by mělo vést k uzavření téhle etapy jeho života a umožnilo by mu to posunout se v životě dál. To znamená, že by již nadále nemyslel na Kijoko, ale mohl by se více věnovat své ženě, což je samozřejmě jedna z jeho povinností. Pomohl by tím tedy nejen sobě, ale i svému manželství, což by následně mělo kladný vliv na jejich známé i rodiče Nobuko a potažmo tedy i společnost.

Cuda by nabídku rád přijal, ale váhá. Zde se znovu projevuje jeho váhavost, zda vykonat to, co chce, nebo se vrátit k manželce, a dostat tak svým manželským povinnostem. Nakonec se po pobízení paní Jošikawou rozhodne odjet: „Jen do toho, jed'te tam! I když to uděláte, nikomu tím nezpůsobíte žádné potíže.“¹⁶¹ Těžko soudit, zda právě toto ujištění je tím hlavním důvodem, proč s nápadem souhlasí, nicméně to k tomuto rozhodnutí jistě přispívá.

Právě tahle volba vede k tomu, že Cuda zapomíná na svou pýchu, která ho až dosud provázela a byla zdrojem jeho egoismu. Díky tomu je schopen slíbit, že převezme zodpovědnost v případě, že by se jeho manželství rozpadlo. Té změny si hned všimne i Nobuko a komentuje to slovy, že poprvé po dlouhé době viděla Cudu takového, jaký býval před svatbou.¹⁶² Lze tedy předpokládat, že jeho sobectví se objevilo až po svatbě a že až do té doby se choval zodpovědněji.

Nicméně nyní se Cudovo jednání pomalu mění v společensky přijatelnější, což je dobře ilustrováno i jeho setkáním s Kobajašim. Cuda chce svému bývalému spolužákovi dát menší finanční obnos jako dárek na rozloučenou, jelikož finančně nezajištěný Kobajaši má v plánu odjet do Koreje. Svou výpomocí samozřejmě splňuje své závazky vůči příteli, i když z toho ze začátku nemá pražádnou radost a považuje to spíše za povinnost. Tento akt mu taktéž dodává pocit nadřazenosti nad Kobajašim.¹⁶³ Ten ovšem zanedlouho mizí a Cuda si s Kobajašiho pomocí začíná uvědomovat, že přítel a jemu podobní jsou také jen obyčejní lidé, kteří si zaslouží respekt. Toto zjištění je něco, co si Cuda až dosud nepřipouštěl, neboť chudí lidé pro něj představovali vždy jen cosi nepodstatného, k čemu nemá žádné závazky. Nyní se tedy postupně jeho

¹⁶⁰ viz Biddle, 422.

¹⁶¹ *Light and Darkness*, 268.

¹⁶² viz tamtéž, 288.

¹⁶³ viz tamtéž, 299.

vnímání světa mění a jeho sympatie k lidem s horší životní úrovní ho nutí něco s tím dělat. Jinými slovy Kobajaši pomáhá Cudovi prozívat a zbavit se svého egoismu,¹⁶⁴ díky čemuž Cuda pociťuje odpovědnost a jeho smysl pro povinnost mu radí něco pro tyto lidi udělat. To samozřejmě odporuje jeho dřívějšímu způsobu myšlení, kterého se Cuda ještě úplně nezabavil, a způsobuje mužovu nerozhodnost.

Jeho nesobecká stránka se postupně projevuje stále zřetelněji, jako je tomu například ve scéně s vykolejením vlaku. Všichni cestující se snaží dostat vagon zpět na koleje a Cuda tak cítí povinnost pomoci jim: „Sotva mohl Cuda jako jediný zůstat sedět, a tak vystoupil společně s ostatními ... společně pak ze všech sil zatlačili.“¹⁶⁵ Jistě by mohl celou událost ignorovat, ale Cuda se rozhodne spolucestujícím nezištně pomoci, což v důsledku vypovídá o změně jeho charakteru.

Podobným příkladem, kdy Cuda pociťuje a vzápětí i plní povinnost vůči okolí, je i scéna z jeho návštěvy lázní, kdy posílá pohledy svému strýci, manželce a paní Jošikawě. Protože mu však pohledy zbudou, pociťí potřebu je poslat svým známým a příbuzným včetně svých rodičů: „Když už byl u toho psaní, měl za to, že by nebylo správné pohledy nevyužít.“¹⁶⁶ Toto jednání naznačuje, že má zájem o udržení vztahů se všemi známými, tedy o něco, co společnost od každého jedince vyžaduje. Stejně tak snaha být zadobře s rodiči je něco, co se od lidí běžně očekává. Z tohoto důvodu se Cuda rozhodne napsat jak jim, tak manželovi Hideko, přestože jejich vztahy nejsou momentálně zrovna nejlepší. Touto cestou se snaží se svými příbuznými udobřit a zachovat si tak tvář. To ho dříve však příliš nezajímalo, jak je patrné z výše zmíněné situace, kdy poruší svůj slib rodičům, ale nic si z toho nedělá. Jedná se tedy o další důkaz, že Cuda opravdu prochází změnou v chování.

V.H.Viglielmo se o postavách ve *Světle a temnotě* vyjádřil v tom smyslu, že každá má svou vlastní ‚nemoc‘, jen různého stupně.¹⁶⁷ Nemocí se zde myslí egocentrismus, který je nejvážnější právě u Cudy, jakožto protagonisty románu. Právě přehnaná pýcha a egoismus mají za následek Cudovo odcizení se společností¹⁶⁸ a špatné vztahy jak s bývalými kamarády tak rodinou. Ten se podrobuje léčbě, a to nejen ve smyslu fyzickém, ale i v tom psychickém, kdy se postupně zbavuje svého egoismu a začleňuje se tak do běžné společnosti. Součástí této léčby je i jeho setkání s Kijoko,

¹⁶⁴ viz Biddle, 422.

¹⁶⁵ *Light and Darkness*, 334.

¹⁶⁶ Tamtéž, 358.

¹⁶⁷ viz tamtéž, 382.

¹⁶⁸ viz Viglielmo, „The Hero,“ 17.

kteřá je nejspíše jedinou bez egocentrických sklonů a na Cudu působí jako protijed.¹⁶⁹ Někteří kritici namítají, že tahle duševní léčba mohla, ale nemusela proběhnout v nedopsané části románu,¹⁷⁰ podle Viglielma ale už začala, a dokonce i přinesla první výsledky.¹⁷¹

5.3 Shrnutí posledních let

Poslední roky spisovatelova života jsou charakterizovány nepřilíš výraznou snahou o zachování dosud preferovaného individualismu. Přestože se ještě občas vyskytnou případy preferování vlastních zájmů, vinou zdravotních komplikací a dalších nepříznivých událostí je Sóseki nucen uznat svou podřízenost vůči společnosti. Jeho postoj k této problematice se na závěr jeho života viditelně mění a Sóseki se ze všech sil snaží plnit své závazky vůči okolí, což by dříve jistě neudělal.

Tato změna ve vnímání povinností vůči okolí se samozřejmě odráží i v tvorbě, kde se Sóseki vrací k motivu viny za prosazování vlastních zájmů, jako je tomu v románu *Kokoro*. V posledním svém románu *Světlo a temnota* dokonce vykresluje přílišný individualismus jako něco špatného, čeho by se měl člověk vyvarovat. To je oproti jeho počáteční tvorbě poměrně veliký posun směrem k prosazování společenských zájmů oproti těm osobním.

¹⁶⁹ viz Viglielmo, „An Introduction,“ 6.

¹⁷⁰ Předním odpůrcem teorie o úspěchu Cudovy snahy o nápravu je podle autorky Etó Džun (viz Sparling, 160-1.)

¹⁷¹ viz *Light and Darkness*, 382.

Závěr

Japonská společnost z počátku 20. století se kvůli vlivům ze Západu velice rychle měnila a vyvíjela. Obzvláště v otázce individuality versus kolektivnosti došlo vlivem Západu k naprostému obratu a závazky vůči společnosti ztrácely na významu. Jednotliví lidé tak čelili problému, jak a jestli vůbec se novým poměrům přizpůsobit, či se postavit proti nim.

Tato práce se zabývala tím, jak se s tímto problémem náhlého příchodu nových společenských hodnot vyrovnával Nacume Sóseki. Zaměřila jsem se zčásti na jeho život, avšak hlavní pozornost byla věnována rozboru spisovatelových děl. Ta byla rozdělena na jednotlivá období jeho života, jejichž porovnáním se dal vyzorovat jistý vývoj v Sósekiho přístupu k probírané problematice.

Sóseki byl již od prvopočátku individualista, což jeho pobyt v Londýně ještě podpořil. V rozebíraných autobiografických črtách byla vidět tendence jednat podle vlastního uvážení, což se však Sósekimu ne vždy povedlo přesně tak, jak si představoval. Po návratu do Japonska bylo nutné své jednání trochu pozměnit, aby vyhovovalo běžné japonské společnosti. Sóseki však měl na rozdíl od ostatních lidí tu výhodu, že své individualistické postoje mohl vyjádřit alespoň v knihách, což také hojně využíval. Právě v období těsně po jeho návratu do vlasti vznikají díla s téměř nezávislými postavami, které prakticky nedbají na zájmy společnosti ale pouze na své vlastní.

Přestože však rozmach západních vlivů v této době stále pokračuje, Sóseki se po ukončení své akademické kariéry a přestupu do *Asahi Šimbun* začíná postupně navracet k tradičním hodnotám, což je velmi dobře vidět na románech z této doby. Uvědomuje si totiž, že není možné uniknout závazkům, jež má vůči své rodině, přátelům a společnosti. Svě roztrpčení samozřejmě vyjadřuje v knihách, kde je sebemenší prosazení vlastních zájmů na úkor společnosti bráno jako hřích, po němž má následovat trest.

Tento Sósekiho přístup se ještě více vyhrcoje po jeho nemoci, kdy si uvědomí, že své povinnosti vůči společnosti nemůže jen tak ignorovat. Z individualisticky smýšlejícího muže se tak stává zástupce tradičních japonských hodnot, což Sóseki ještě podpořil svou poslední knihou *Světlo a temnota*, kde individualismus vykresluje jako nemoc, jež by se měla léčit.

Z výše uvedeného je zřejmé, že u Sósekiho opravdu dochází k posunu od individualismu ke kolektivismu. Přestože se tedy tvrdí, že Nacume Sóseki jednoznačně

podporoval zájmy jedince na úkor celé společnosti, z výsledků této práce je vidět, že to není tak docela pravda. Názory kteréhokoliv člověka se postupně mění v závislosti na událostech, které zažije, a na společnosti kolem něj. Soseki v tomhle případě nebyl výjimkou.

Summary

The thesis is concerned with the development of how the contrast between the interests of an individual and the needs of the whole society is perceived in the life and selected works of Natsume Soseki. This conflict, which was the result of new influences coming to Japan from the West, is dealt with in each of the periods of the writer's artistic life separately. The main aim is to discover how this topic is shown and handled in Soseki's works from each of these periods of time. It also pays close attention to the displays of the conflict in writer's personal life. It investigates the origins of the conflict and Soseki's way of dealing with it. The individual periods of time are also compared so as to show the changes which occurred in Soseki's approach to this topic.

Anotace

ZUKALOVÁ, Sabina

Filozofická fakulta – Katedra asijských studií

Konflikt zájmů jednotlivce a společnosti v díle Nacume Sósekiho

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Sylva Martinásková

Počet stran: 46

Počet znaků: cca 104 000 s mezerami

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 41

Klíčová slova: konflikt zájmů, jednotlivec, společnost, Nacume Sóseki, japonská literatura

Bakalářská diplomová práce se zabývá vývojem vnímání rozporu mezi osobními zájmy jednotlivce a potřebami společnosti jako celku v životě a vybraných dílech Nacume Sósekiho. Tento konflikt, způsobený přílivem západních vlivů do Japonska, je zde postupně rozebrán v rámci jednotlivých etap spisovatelova kariérního života. Pozornost je věnována hlavně tomu, jak je toto téma prezentováno v jednotlivých Sósekiho dílech. Zároveň se práce zaměřuje i na projevy konfliktu ve spisovatelově osobním životě, na důvody jejich vzniku a na Sósekiho způsob řešení daných problémů. Taktéž je zde zahrnuto i porovnání jednotlivých období s předchozími ve snaze poukázat na změny v Sósekiho přístupu k tomuto tématu.

Seznam použité literatury

Primární literatura

NATSUME, Soseki. *Botchan*. transl. Joel Cohn. Tokyo: Kodansha International, 2005.

NATSUME, Soseki. *I am a Cat*. Transl. Aiko Itō & Graeme Wilson. Tokyo: Tuttle, 1972.

NATSUME, Soseki. *Kokoro*. Transl. Edwin McClellan. Chicago: Regnery Gateway, 1957) část 3. 20 Sep. 2010 <<http://www.ibiblio.org/eldritch/ns/soseki.html>>.

NATSUME, Soseki. *Light and Darkness*. Transl. V.H. Viglielmo. London: Pan Books, 1985.

NACUME, Sóseki. *Polštář z trávy*. Překl. Vlasta Hilská. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958.

NACUME, Sóseki. *Sanširó*. překl. Klára Macúchová. Praha: Brody; Argo, 1996.

NATSUME, Soseki. *Ten Dreams*. *Scribd.com*, 29 Dec. 2010 <<http://www.scribd.com/doc/12852336/Natsume-Soseki-Ten-Dreams>>.

NATSUME, Soseki. *The Gate*. Transl. Damian Flanagan. London: Peter Owen, 2006.

NATSUME, Soseki. *To the Spring Equinox and Beyond*. Transl. Kingo Ochiai & Sanford Goldstein. Tokyo: Charles E. Tuttle Company, Inc., 1985.

NATSUME, Soseki. *Tower of London*. Transl. & notes Damian Flanagan. London: Peter Owen, 2004.

Sekundární literatura

AUESTAD, Reiko Abe. *Rereading Soseki*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1998.

BARBER, Richard. *Arthurian Literature II*. Cambridge: D.S. Brewer, 1999. *Google Books*, 20 Mar. 2011 <<http://books.google.cz/books?id=qzR9Ap1pekUC&pg=PA92#v=onepage&q&f=false>>.

BENEDICT, Ruth. *The Chrysanthemums and the sword: patterns of Japanese culture*. New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2005. *Google Books*, 15 Nov. 2010 <http://books.google.cz/books?id=R7NpvyYsmU0C&pg=PR3&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false>.

BIDDLE, Ward William Biddle. „The Authenticity of Natsume Soseki.“ *Monumenta Nipponica*, 28.4 (1973): 391-426. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 26 Oct. 2010 <<http://www.jstor.org/stable/2383559>>.

DE MENTE, Boye Lafayette. *Japanese etiquette & ethics in business*. Chicago: NTC Business Books, 1994. *Google Books*, 18 Mar. 2011
<<http://books.google.cz/books?id=r6obHAmRKesC&pg=PA18#v=onepage&q&f=false>>.

DE VOS, George A. *Socialization for Achievement: essays on the cultural psychology of the Japanese*. Berkeley: University of California, 1973. *Google Books*, 27 Dec. 2010
<<http://books.google.cz/books?id=VEDVIIpZZXwC&pg=PA499#v=onepage&q&f=false>>.

DOI, Takeo. *The Psychological World of Natsume Soseki* Cambridge: Harvard University, 1976.

FUKUCHI, Isamu. „Kokoro and ‘the Spirit of Meiji’.“ *Monumenta Nipponica*, 48.4 (1993): 469-488. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 2 Nov. 2010
<<http://www.jstor.org/stable/2385293>>.

HEARN, Lafcadio. *Japan, An Attempt At Interpretation*. New York: Macmillan Company, 1904. *Google Books*, 27 Dec. 2010
<<http://books.google.cz/books?id=8w8I7pPg6FcC&pg=PA195&lpg=PA195#v=onepage&q&f=false>>.

JANSEN, Marius B. *The Cambridge History of Japan*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. *Google Books*, 23 Apr. 2011
<<http://books.google.cz/books?id=SJeoS5olyxEC&pg=PA561#v=onepage&q&f=false>>.

KEENE, Donald. *Dawn to the West: Japanese literature of the modern era: fiction*. New York: Columbia University Press, 1998.

KISANUKI, Hiroshi. „Natsume Soseki's Haiku, Noh, and Hamlet.“ *Yūgō bunka kenkyū*, 6 (2005): 66-71. 27 Dec. 2010 <<http://atlantic.gssc.nihon-u.ac.jp/~ISHCC/bulletin/06/046671.pdf>>.

McCLELLAN, Edwin. „An Introduction to Soseki.“ *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 22 (1959): 150-208. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 21 Mar. 2011 <<http://www.jstor.org/stable/2718542>>.

McCLELLAN, Edwin. „The Implications of Soseki's Kokoro.“ *Monumenta Nipponica*, 14.3/4 (1958 – 9): 356-370. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 2 Nov. 2010 <<http://www.jstor.org/stable/2382774>>.

NAE, Niculina. „Kokoro and the Agony of the Individual.“ *Nagoya University of Commerce and Business journal of language culture and communication*, 4.2 (2002): 15-23. 26 Apr. 2010
<http://nucba.sampleple.net/themes/s_cic@cic@nucba/pdf/njlcc042/02NAE.PDF>

- NAKAYAMA, Etsuko. „A study of conflict in the life and the later novels of Natsume Soseki.“ University of Hawai‘i, 1988. *ScholarSpace at University of Hawaii at Manoa*, 2 Nov. 2010 <<http://scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/10125/9586>>.
- POLLACK, David „Framing the self. The Philosophical Dimensions of Human Nature in Kokoro.“ *Monumenta Nipponica*, 43.4 (1988): 417-427. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 2 Nov. 2010 <<http://www.jstor.org/stable/2384795>>).
- PYLE, Kenneth B. *The New Generation in Meiji Japan: problems of cultural identity, 1885 – 1895*. Stanford: Stanford University Press, 1969. *Google Books*, 23 Apr. 2011 <<http://www.google.com/books?hl=cs&lr=&id=yDOsAAAAIAAJ&pg=PA3#v=onepage&q&f=false>>.
- REISCHAUER, Edwin O., Albert M. Craig. *Dějiny Japonska*. Překl. David Labus a Jan Sýkora. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.
- RIDGEWAY, William N. „Gender, the body, and desire in the novels of Natsume Soseki.“ University of Hawai‘i, 2002. *ScholarSpace at University of Hawaii‘i at Manoa*, 2 Nov. 2010 <<http://scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/10125/3034>>.
- RUBIN, Jay. „Sanshiro and Soseki.“ *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 36 (1976): 147-180. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 26 Oct. 2010 <<http://www.jstor.org/stable/2718742>>.
- RUBIN, Jay. „The Evil and the Ordinary in Soseki’s Fiction.“ *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 46.2 (1986): 333-352. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 26 Oct. 2010 <<http://www.jstor.org/stable/2719137>>.
- SPARLING, Kathryn. „Meian: Another Reading.“ *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 42.1 (1982) 139-176. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 21 Mar. 2011 <<http://www.jstor.org/stable/2719123>>.
- SUMMERSGILL, Harue. „Natsume Soseki’s Higan Sugi Made: Critical Study and Complete English Translation.“ University of Hawai‘i, 1985: 10. *ScholarSpace at University of Hawaii‘i at Manoa*, 2 Nov. 2010 <<https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/10125/9585>>.
- SUZUKI, Kentarō. „Ohyakudo.“ *Encyclopedia of Shinto*. Kokugakuin University, 30 Dec. 2010 <<http://eos.kokugakuin.ac.jp/modules/xwords/entry.php?entryID=765>>.
- Tohoku University Library Natsume Soseki Library*. 25 Apr. 2011 <<http://www.library.tohoku.ac.jp/collect/soseki/>>.

TOKUNAGA, Mitsuhiro. „Japanese Modernization As Described by Soseki Natsume.“ Kyushu University, 2006. *QIR*, 11 Nov. 2010 <<https://qir.kyushu-u.ac.jp/dspace/handle/2324/16054>>.

VIGLIELMO, Valdo Humbert. „An Introduction to the Later Novels of Natsume Soseki.“ *Monumenta Nipponica*, 19.1/2 (1964): 1-36. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 13 Oct. 2010 <<http://www.jstor.org/stable/2383282>>.

VIGLIELMO, Valdo Humbert. „The Hero in Natsume Soseki’s Novels.“ *The Journal-Newsletter of the Association of Teachers of Japanese*, 4.1 (1966): 1-18. *JSTOR*. Knihovna Univerzity Palackého, Olomouc, CZ. 26 Oct. 2010 <<http://www.jstor.org/stable/488829>>.

YIU, Angela. *Chaos and Order in the works of Natsume Soseki*. Hawai’i: University of Hawai’i Press, 1998. *Google Books*, 22 Mar. 2011 <<http://books.google.cz/books?id=sQ3KHuBJ8Y8C&pg=PA212#v=onepage&q&f=false>>.

YU, Beongcheon. *Natsume Soseki*. New York: Twayne Publishers, 1969.